

Lek og lær

Kommunale retningslinjer for språkarbeid i barnehage

Ord
som
gror

Innholdsfortegnelse

Del 1. Hvorfor kunnskap om språk	7
1.1 Statlige føringer	7
1.2 Lokale føringer.....	8
1.3 Språk et sentralt utviklingsområde	9
1.3.1 Språktilegnelse.....	9
1.3.2 Språkets innhold, bruk og form.....	10
1.3.3 Førskolebarns ordforråd og senere læring	10
1.4 Skjematisk oversikt over språkutviklingen.....	11
1.5 Språklig bevissthet	13
1.6 Språkvansker.....	14
1.7 Kartlegging.....	15
1.7.1 Ord som gror kartleggingsmateriell	16
Del 2 Flerspråklig utvikling.....	17
2.1 Morsmålets betydning	18
2.2 Tospråklig utvikling	19
2.3 Den ikke-verbale perioden – også kalt taus periode.....	19
2.4 Språkblanding og kodeveksling	20
2.5 Tidsaspekt ved andrespråktilegnelsen	22
2.6 Hverdagsspråk og akademisk språk	22
2.7 En modell for tospråklig utvikling	23
2.8 Flerspråklighet og kartlegging.....	24
Del 3. Foreldresamarbeid om språk.....	25
3.1 Foreldresamarbeid når barnet er flerspråklig	26
Del 4 Praktisk arbeid	29
4.1 Veilederen «Språk i barnehagen- mye mer enn bare prat»	29
4.2 Generell språkstimulering	29
4.2.1 Voksenrollen.....	29
4.2.2 Utnytt de daglige situasjonene	30
4.2.3 Etabler små samtalsituasjoner	31
4.2.4 Sett ord på barnas aktiviteter og opplevelser.....	31
4.2.5 Stimuler barnas språk gjennom lek	32
4.2.6 Høytlesning i fokus.....	32
4.2.7 Lek med språket.....	35
4.2.8 Lag muntlige fortellinger	35
4.2.9 Arbeid med flerspråklige barn i oppstartsfasen	35
4.3 Formell språkstimulering	38
4.3.1 Bruk av språkgrupper	38
4.3.2 Bruk av samlingsstund.....	40
4.3.3 Bruk av bok	41
4.3.4 Bruk av digitale verktøy	43
4.3.5 Språkstimuleringsmateriell.....	45
4.4 Arbeid med språk i førskolegrupper	48
Kilder	50
Del 5 Kartleggingsmateriell og skjema.....	51

FORORD

«Ord som gror - Lek og lær» startet i 2001 som et treårig prosjekt i de kommunale barnehagene i Lørenskog. Prosjektet ble utviklet av fagpersoner på Pedagogisk psykologisk kontor (PPK), i tillegg til representanter fra barnehage og småskole. Arbeidet var forankret politisk og administrativt, og formålet var å styrke førskolebarns språk og begrepsutvikling. I tillegg ønsket man å heve personalets kompetanse når det gjaldt språkutvikling og metodikk. Ord som gror materialet skulle være noe som alle kunne ta i bruk. Gjennom prosjektet ble det dokumentert at et bevisst og målrettet språkarbeid gir gode resultater. De ikke – kommunale barnehagene kom med i «Ord som gror» fra 2008.

Planen er revidert og har endret navn til «Ord som gror – lek og lær. Kommunale retningslinjer for språkarbeid i barnehage». Revideringen kommer som et resultat av et behov for å justere både det teoretiske og det praktiske innholdet. Det er lagt vekt på at planen skal være brukervennlig.

Målet med planen er å fremme arbeidet med språk i barnehager, og den skal gi alle barnehageansatte i Lørenskog kommune felles retningslinjer når det gjelder språkarbeid. Det understrekes at «Ord som gror – lek og lær, kommunale retningslinjer for språkarbeid i barnehage», skal være førende for alle som arbeider i de kommunale barnehagene i Lørenskog kommune.

I kommunens Strategiske plan for kvalitet i barnehage og skole 2015-2026, er målet at «barn tilegner seg bred kompetanse for fremtiden, som de bygger på og videreutvikler i opplæringsløpet fra barnehage til og med videregående skole». For å sikre en målrettet språklæring fra barnehage til skole, er det i den reviderte «Ord som gror – lek og lær» planen tatt høyde for at det skal være en klar sammenheng med skolens «Ord som gror – les og skriv» - plan fra 2014.

Revideringen av «Ord som gror – lek og lær»- planen er foretatt av to migrasjonspedagoger og en PP-rådgiver, samt to barnehagestyrere (en fra privat barnehage og en fra kommunal), to pedagogiske ledere (en fra privat barnehage og en fra kommunal), leder for Ressursenheten for førskolebarn og barnehagekonsulent ved barnehagekontoret.

Planen inneholder fem deler:

Del 1 beskriver statlige føringer for språkarbeid, samt ulike perspektiver ved språk.

Del 2 inneholder teori om flerspråklig utvikling.

Del 3 beskriver ulike aspekter ved foreldresamarbeid.

Del 4 gir nyttige verktøy til språkarbeid, samt ideer til arbeid med språk.

Del 5 inneholder skjemaer til kopiering «ord som gror» - kartleggingsmateriell.

Vi er glade for å presentere den reviderte «Ord som gror lek og lær» - planen. Håper at den vil inspirere, og bli et nyttig verktøy i barnehagenes arbeid med språk.

Lykke til med å skape et språkstimulerende miljø!

Lørenskog, 2016

Dagfinn Cock
Kommunaldirektør

Signy Fredriksen
Barnehagesjef

Del 1. Hvorfor kunnskap om språk

God språkutvikling er viktig for barn på kort og lang sikt. Språk er avgjørende for læring, kommunikasjon og sosiale relasjoner, og arbeid med barns språk er en sentral del av barnehagens hverdag.

Ansatte i barnehagen må ha god kunnskap om barns språkutvikling og evne til å forstå barns ulike uttrykksformer, for å skape et rikt og variert språkmiljø i barnehagen.

1.1 Statlige føringer

Det er mange statlige føringer for innholdet i barnehagen. Nedenfor er det en oversikt over hvilke som omhandler språkarbeid. Alle disse føringene, sammen med kommunens strategiske plan, er med på å forme innholdet i Ord som gror – lek og lær.

Lov om barnehager

Om barnehagens formål sier loven blant annet:

«Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling... Barna skal utvikle grunnleggende kunnskaper og ferdigheter».

Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver

Rammeplanen angir hvilke forpliktelser barnehageeiere og personalet har når det gjelder barnehagens innhold. Det vil komme en ny Rammeplanen for barnehagen høsten 2017.

«Barnehagen skal se omsorg og danning, lek, læring, sosial kompetanse og språklig kompetanse i sammenheng».

Rammeplanen beskriver viktigheten av tidlig og god språkstimulering:

«Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser. Alle barn må få et rikt og variert språkmiljø i barnehagen. Noen barn har sen språkutvikling eller andre språkproblemer. De må få tidlig og god hjelp» (2.5 Språklig kompetanse).

Rammeplanen forplikter barnehagene til å jobbe med morsmål:

«En rekke barn har et annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk i barnehagen. Det er viktig at barna blir forstått og får mulighet til å uttrykke seg. Barnehagen må støtte at barn bruker sitt morsmål og samtidig arbeide aktivt med å fremme barnas norskspråklige kompetanse» (2.5 Språklig kompetanse).

Fagområde 3.1 «Kommunikasjon, språk og tekst» i rammeplanen gir helt klare føringer på hvordan barnehagen skal jobbe med språk.

Kunnskapsdepartementet har i tillegg utarbeidet egne temahefter som skal formidle kunnskap og erfaringer som grunnlag for refleksjon. I temaheftet «[Språklig og kulturelt mangfold](#)» finnes blant annet informasjon om:

- språkmiljø og språklig mangfold i barnehagen
- barns språkutvikling
- språkstimulering i barnehage
- samarbeid med foreldrene
- observasjon av språk
- ressurser

[St.meld. 41\(2008-2009\) Kvalitet i barnehage](#)

St.meldingen understreker barnehagens betydning som en språkarena:

«De første årene i et menneskes liv er grunnleggende for utvikling av språk. Å kunne kommunisere med andre er sentralt for å delta aktivt i et fellesskap. Tilgang til gode språklige erfaringer og sosialt samspill og mestring av språk i småbarnsalderen kan bidra til å forebygge sosiale ulikheter i befolkningen».

[Meld. til Stortinget nr. 24 \(2012-2013\) Framtidens barnehage](#)

Regjeringen har derfor vært opptatt av at alle barn i barnehagen skal oppleve et rikt språkmiljø som gir god støtte til utvikling av språk og kommunikasjonsevne i vid forstand. Barnehager som gir god anledning til språklig samhandling og erfaringer, fremmer barns begrepsutvikling. Deltakelse i barnehagetilbud av god kvalitet er viktig for at minoritetsspråklige barn skal ha de samme forutsetningene for læring som øvrige elever når de begynner på skolen.

[Meld. St. 19 \(2015–2016\) Tid for lek og læring — Bedre innhold i barnehagen](#)

Regjeringen vil blant annet at ny rammeplan skal tydeliggjøre det språklige og sosiale utbytte barn skal ha med seg etter endt barnehagetid, samt utvikle en veiledende norm for det språklige grunnlaget barn bør ha med seg fra barnehagen.

1.2 Lokale føringer

Planen «[Kvalitet i barnehage og skole, strategisk plan 2015-2026](#)» ble vedtatt av kommunestyret i Lørenskog den 29.4.2015. Planen angir mål og retning for barnehagens- og skolens pedagogiske virksomhet for de neste 10 år. Planen er delt i fire hovedområder; Danning og læring, Ledelse, Inkludering og Samarbeid. Disse fire områdene er valgt ut for å utvikle gode systemer i arbeidet med å fremme livslang læring for framtidens kompetansekrav. Mål for denne planen: Barn tilegner seg bred kompetanse for fremtiden, som de bygger på og videreutvikler i opplæringsløpet fra barnehage til og med videregående skole. Strategi: Barna deltar i opplæringsprogram som sikrer målrettet språkopplæring for alle.

«Ord som gror – lek og lær» utgjør sammen med «Ord som gror - les og skriv» kommunens føringer for språkarbeid i barnehage og skole.

1.3 Språk et sentralt utviklingsområde

Å utvikle et språk er noe av det viktigste som skjer i et barns liv. Språket gir fellesskap med andre mennesker og gir oss identitet og tilhørighet i samfunnet vi lever i. Språk er et redskap for tenkning. Språklige og kommunikative ferdigheter har også betydning når barn etablerer vennskap.

Forskning har påvist en nær sammenheng mellom kognitiv, sosial og språklig utvikling og pekt på betydningen av tidlig innsats når barn har språklige forsinkelser eller språkvansker. Det er også påvist en sammenheng mellom barns tidlige språklige og kommunikative ferdigheter og utvikling av blant annet leseferdigheter. At barnehagen arbeider systematisk med språk, kan være et virkningsfullt tiltak for sosial utjevning (St.meld.nr. 24, 2013).

1.3.1 Språktilegnelse

Språktremodellen illustrerer hvordan de ulike komponentene i språket utvikles. Noen av komponentene utvikles dels parallelt (Fritt etter Law, J., 2000 i Espenakk, U. m.fl., 2007).

Toppen av treet: Skriftspråklige ferdigheter.
Språklydene (artikulasjon) og språklig bevissthet utvikles. Lese- og skriveferdigheter slår ut i full blomst.

Grener: Talespråklige ferdigheter. Evne til å uttrykke seg verbalt. Språkproduksjon

Stammen: Velutviklet begrepsapparat med en god språkforståelse. Vokabularet. Holder treet oppe.

Viktig å skille mellom

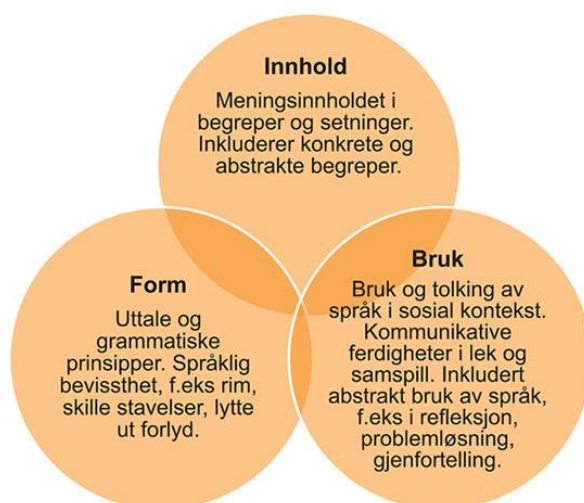
- Verbal forståelse – uavhengig av konteksten.
- Ikke verbal forståelse – kontekstavhengig. Innbefatter forståelse av gester, blikk, mimikk, latter etc.

Røtter: Biologiske forutsetninger for å lære språk; oppmerksomhet, hukommelse, motivasjon, kognitive funksjoner, samspill med andre, syn, hørsel m.m. Underliggende evner og ferdigheter.

1.3.2 Språkets innhold, bruk og form

Det er vanlig å dele språket inn i tre ulike komponenter (St.meld.nr.19, 2015-2016):

Sammen er disse tre delene viktige i kommunikasjonen mellom mennesker. Som figuren viser, henger de tett sammen og er til dels overlappende. Et eksempel hentet fra Språk i barnehagen- mye mer enn bare prat (2013):

- *Innhold:* En 1 årig jente har lært at smokk (mokka) representerer gjenstanden smokk.
- *Bruk:* Barnet bruker blikk, peking og ordet «mokka» for å oppnå kontakt med mor og oppnå det hun vil ha.
- *Form:* Korrekt uttale er ikke etablert, men jenta er på vei til å beherske rett form.

Denne modellen kan brukes når man snakker om hva barnet mestrer av språk, og hvor eventuelle utfordringer ligger, for eksempel «han sliter med formsiden av språket».

1.3.3 Førskolebarns ordforråd og senere læring

De senere årene har det vært rettet oppmerksomhet mot hva gode språkferdigheter tidlig i livet har å si for senere skoleprestasjoner (lese- og skriveferdigheter). I denne sammenhengen har utviklingen av ordforråd (vokabularutviklingen) fått særlig stor oppmerksomhet.

- Et godt språkmiljø i barnehagen ser ut til å ha særlig stor betydning for utvikling av barns ordforråd.
- Barns ordforråd påvirkes positivt dersom de går i barnehager hvor de møter et stort mangfold av ulike ord gjennom opplevelser, erfaringer, lek og meningsfulle samtaler med voksne og barn.
- Barn som har et lite ordforråd som 4 – 5 åringer, forblir ofte svake lesere gjennom hele skolegangen, mens det motsatte vil gjelde for barn med et godt ordforråd. De barna

som har et godt ordforråd i førskolealder fortsetter å øke sitt forsprang gjennom skolegangen. Dette kalles «Snøballeffekten».

- Ordforråd hos 3 åringer kan samsvare med leseferdighet ved 16 år. Dette viser en norsk studie utført av Lyster, S. Horn, E. og Rygvold, A. (2010). 3 åringer med størst ordforråd, forsto for eksempel opptil fire ganger så mange ord som barna med svakt ordforråd.
- Tidlig innsats i barnehagen er altså svært viktig for barns videre skolegang!

1.4 Skjematisk oversikt over språkutviklingen

Den skjematiske inndelingen av språkutviklingen på neste side (Espenakk, 2007), kan være nyttig for å kunne vurdere det enkelte barns språkkompetanse. Barn tilegner seg språk i ulik takt og på ulike måter. Noen begynner tidlig å snakke, mens andre venter litt med å uttrykke noe. Noen barn prøver ut språket underveis, mens andre er tausere og «samlar opp» språk før de begynner å uttrykke seg. Begge løpene er normale, og de fleste barn følger omtrent den samme utviklingen (Bråthen, 2012).

Alder	Språkforståelse	Språkproduksjon
0-1 år	Nyfødte foretrekker ofte menneskers ansikt og stemme, og snur seg etter stemmer ved 3 måneders alder Barnet snur seg etter lyd ved 6 måneders alder Språket blir viktigere i kommunikasjonssamspillet Mellom 7 og 12 måneder forstår barn enkelte ord knyttet til situasjonen og gir respons på eget navn	Gråter og har kurrelyder Nærmere 6 måneders alder babler barnet med flere lyder, b-, p- og m- sammen med vokallyder: «ma-ma» Lager lyder med språkets intonasjon i 7 måneders alder og får det første ordet nært knyttet til situasjonen rundt 1 års alder
1-2 år	Peker på bilder i bøker på oppfordring Kan følge enkle språklige oppfordringer sammen med kroppsspråk Følger enkle oppfordringer knyttet til situasjonen (kan jeg få bilen?) Lytter til lesing og peker på bilder I denne alderen er det viktigere at barnet har god språkforståelse enn at de snakker mye	Tilegner seg flere ord og begynner å kombinere dem rundt 1,5 års alder Mestrer flere konsonanter, særlig først i ord. 1,5 åringer har 20-50 ord og bruker disse til å kommunisere med Ordsput når ordforrådet overstiger ca. 50 ord, hvor barnet aktivt spør etter navn på gjenstander
2-3 år	Kan følge to oppfordringer («hent eplet som ligger på bordet») Forstår meningsmotsetninger som stor/liten Interesse for rim og regler Liker å bli lest for	Deltar i sanglek, rim og regler. Bruker spørreordet «hva» Har ord for det meste og begynner å bruke pronomen og preposisjoner Bruker treordssetninger 3 åringer har ca 1000 aktive ord
3-4 år	Forstår enkle spørsmål og nektende setninger Forstår enkle sammenhenger (hva gjør du når du er sulten?) Forstår farge -form - og størrelsesord	Kan bruke språket til å uttrykke meninger, ønsker og følelser Språket blir en viktig del av leken Leker og tøyser med språket, interessert i rim 4-åringer kan bruke rundt 2000 ord aktivt
4-5 år	Forstår det meste som blir sagt Følger kompliserte oppfordringer Forstår gradbøying av en del adjektiv Kan klassifisere begreper (mat, dyr)	Har ordbøying, voksen syntaks og uttaler stort sett alle språklydene korrekt Kan forklare ords mening (hva betyr å sove) og kan fortelle om egne erfaringer i nåtid, fortid på en forståelig måte 5 åringer kan bruke 4000 ord aktivt Noen barn eksperimenterer med skriftspråket
6-8 år	Forstår abstrakt språk Følger komplekse instruksjoner Forstår dobbeltheter (gåter, vitser)	Samtaler på en ganske «voksen» måte Stabil mestring av tids – og mengdebegreper Utvikler skriftspråk

1.5 Språklig bevissthet

I forbindelse med begynneropplæringen i lesing og skriving defineres språklig bevissthet som evnen til å forstå at språket både har en innholdsside og en formside, og til å kunne veksle mellom disse to perspektivene (Kulbrandstad, L.A., 2007). At et barn er språklig bevisst, betyr at barnet klarer å se bort fra hva ordet betyr, og i stedet reflektere rundt ordets struktur, hvordan ordene høres ut, samt være oppmerksom på ordenes form – og lydside. Fra barn er omtrent 5-6 år gamle, blir de stadig mer opptatt av språkets form. Barn som er språklig bevisste og kan leke med språkets formside, har som oftest et bedre utgangspunkt for å lære å skrive og lese enn barn som er lite språklig bevisste (Frost, J. og Lønnegaard, A., 2004).

For å utvikle språklig bevissthet, kan man blant annet:

- klappe stavelser
- lytte ut lyder som kommer først og sist i et ord
- oppdage sammensatte ord
- matche ordbilde til gjenstand
- finne ut om et ord er kort eller langt
- rim og regler

I «Ord som gror – les og skriv» (2014) sies det at utviklingen av språklig bevissthet er en kritisk faktor for den første leseinnlæringen. Barnehage og skoler bør samordne sin pedagogikk slik at begge jobber bevisst og likt med språkleker. Da kan skolen følge dette opp på 1. trinn (se også kapittel 4.2.6 Arbeid med språk i førskolegrupper).

SOL (Systematisk observasjon for lesing)

Lørenskog kommune har valgt å innføre [SOL](#) på alle grunnskolene. Dette er et verktøy for å forstå hvor elevene er i sin leseutvikling. SOL består av 10 nivåer. Enkelte barn i barnehager ligger allerede på de første leseutviklingsnivåene før skolestart. De tre første nivåene er:

1. Før-alfabetisk lesing (bl.a. gjenkjenne navnet sitt, interesser for teksters innhold og betydning av ord, interesse for lek med språket som rim, regler og sanger)
2. Begynnende alfabetisk lesing (bl.a. kunnskap om bokstaver, «leser» ved å gjenkjenne enkelte bokstaver og visuelle særtrekk ved ord)
3. Tidlig fonologisk lesing (bl.a. tilegnet seg det alfabetiske prinsipp, begrep om ord/setning og kan gjenkjenne lydene, legge til eller trekke fra lyder i et ord, f.eks. sol)

1.6 Språkvansker

Betegnelsen språkvansker bruker vi når barnet har problemer med å snakke, bli forstått eller forstå språk, eller når barnet ikke følger det vanlige mønsteret i språkutvikling. Det er vanlig å regne med at 10 – 15 % av alle barn har forsinket språkutvikling og/eller språkvansker i tidlig alder. Når språkvansken er hovedvansken, kalles det spesifikke språkvansker, og det antas at 3-7 % av alle barn har dette. Det er tre ganger flere gutter enn jenter med språkvansker.

Spesifikke språkvansker brukes som begrep når språkvanskene ikke kan forklares med, eller har sammenheng med andre vansker som hørselsvansker, ulike syndromer, psykisk utviklingshemning, generell utviklingsmessig forsinkelse, forsinket språkutvikling, prematuritet, kulturelle forhold (f.eks. flerspråklig/minoritetsspråklig), understimulering eller ervervet skade (trafikkskade /infarkt) (Statped.no, 2011 og 2014).

Vi kan kategorisere språkvansker i tre hovedgrupper:

- **Ekspressive språkvansker** (vansker med språkproduksjon, bl.a. begrenset ordforråd, problemer med grammatikk og å produsere lange og komplekse setninger, problemer med lyder og ordletingsvansker)
- **Impressive språkvansker** (vansker med språkforståelse, bl.a. problemer med få tak i ords betydning, problemer med å forstå lengre og mer komplekse setninger)
- **Kombinasjon** av ekspressive og impressive vansker
- **Fonologiske språkvansker** (vansker med språklydsystemet)

Det er viktig å være oppmerksom på barn som viser følgende tegn:

- manglende babling
- ikke ett - ordytringer ved 1,5 års alder
- mangelfull språkforståelse ved 2 års alder
- lite interesse for sosialt samspill
- 3 åringer som ikke produserer to - ordsytringer
- vansker med å oppfatte beskjeder
- liten interesse for å bli lest for
- problemer med å lære nye ord
- lite ordforråd for alderen
- femåringer som er vanskelige å forstå og har enkel setningsstruktur
- barn som leker med yngre barn

(Statped.no, 2011)

Det er viktig å påpeke at barns språkutvikling arter seg svært ulikt, i ulikt tempo, samt at normalspekteret er stort.

Språkvansker kan berøre barnets atferd, og kan gi seg utslag i misforståelser i samspill og lek, umoden atferd, konsentrasjonsvansker, aggresjon eller tilbaketrekking fra fellesskapet.

Periodevis hørselsnedsettelse kan forsinke språkutviklingen, men kan ikke alene være årsak til spesifikk språkvanske.

Dersom flerspråklige barn ikke ser ut til å ha den forventede framgang på norsk, kan det være vanskelig å avgjøre om den manglende framgangen skyldes forsinket norskspråklig utvikling, altså forbigående vansker knyttet til læring av et nytt språk, eller om det kan være spesifikke språkvansker. Språkstøtte må uansett settes inn. De barna som har et godt utviklet morsmål, men svake norskferdigheter, skal først og fremst avhjelpes innenfor barnehagens rammer. Hvis forsinkelsen vedvarer, og informasjon fra foreldre tilsier at morsmål også er forsinket, må dette drøftes med PPT.

1.7 Kartlegging

Barnehager skal sørge for at alle barns språkutvikling følges opp, og det er hensiktsmessig å ha et system for å dokumentere det enkelte barns utvikling og læring. Observasjon av barnets språkutvikling og norskferdigheter inngår i ordinær oppfølging av alle barnehagebarn. Observasjonen danner grunnlag for videre språkstimulering, og om barnet kan ha behov for ekstra språkstøtte. Det er ikke alltid at observasjon gir god nok dybde for utarbeidelse av tiltak, og mer systematisk kartlegging må til.

Gjennom systematisk kartlegging blir barn på samme alderstrinn stilt overfor likelydende oppgaver. Når en arbeider slik, vil en bygge opp kunnskap om hva en kan forvente og dermed lettere identifisere de som strever. Kanskje kan kartlegging i større grad hjelpe oss å få tak i hva de tauserne barna kan. Gjennom kartlegging blir det også lettere å dokumentere overfor

foreldrene hvordan barnets språk utvikler seg. Det er også viktig å reflektere over og kartlegge barnehagens språkmiljø.

Kartlegging må følges opp med målrettede tiltak, ellers har det ingen hensikt.

I Lørenskog kartlegges alle barn med Språk 4 og ASQ (Ages & Stages Questionnaire). På helsestasjon gjennomføres Språk 4 ved fireårskontroll og ASQ ved alderstrinnene 6 måneder, 1 år og 2 år. Kommunale barnehager skal bruke ASQ en gang i løpet av barnehagetiden på hvert enkelt barn, de fleste har da valgt 3 år. Utover ASQ/ASQ er det opp til hver barnehage å avgjøre om, og eventuell hvilken språkkartlegging som skal gjennomføres. Noen barnehager bruker TRAS og ALLE MED.

Alle barnehager i Lørenskog har hatt opplæring i «Ord som gror», både i kartlegging og bruk, og anbefales å gjennomføre denne på enkelte barn og før man setter sammen språkgrupper. Dette for å få kunnskap om barnets ordforråd, både hvilke ord de forstår og hvilke ord de kan bruke.

Ved bekymring for et barns språk, kan barnehagen i første omgang kartlegge selv. Språkstimulerende tiltak skal settes inn med det samme, i samarbeid med barnets foresatte.

Dersom barnehagens kartlegging viser at barnet kan ha behov for annen eller mer omfattende hjelp, kan relevant faginstans på PPK kontaktes for drøfting; ressursenheten for førskolebarn, PPT eller logoped. Foresatte må involveres i en slik prosess, og i de fleste tilfeller er det behov for henvisning før en videre kartlegging.

Det understrekes at uansett hvilken kartlegging som anvendes, er det viktig at personalet reflekterer over egen rolle i kartleggingsprosessen og viser varsomhet ved tolkning av resultater.

1.7.1 Ord som gror kartleggingsmaterieil

I kartleggingsmaterialet er det tatt utgangspunkt i hvilke begreper barn vanligvis lærer først i et nytt språk. Det vil si nære begreper knyttet til kropp, klær, mat, leker, dyr, verb osv. Innenfor hvert tema bruker man sidene merket med 1A for barn som har lite norsk talespråk, og 1A og 1B for dem som kan noe norsk. Bildematerialet brukes i barnehagen fra 3 årsalder og de første årene på skolen. Viser barnet stor usikkerhet med hensyn til språkforståelse, prøver en ikke talespråket før man har jobbet med temaet. Resultatet av kartleggingen vil gi informasjon om begreper som barnet kan og områder man trenger å jobbe ekstra med.

Se kartleggingsmaterialet og registreringsskjemaet med veiledning under del 5.

Del 2 Flerspråklig utvikling

Det har vært en jevn økning i antall flerspråklige barn i barnehage de siste årene. I 2014 var landsgjennomsnittet på andelen flerspråklige barn med barnehageplass i alderen 1-5 år 75 prosent. I Lørenskog har man de siste årene ligget svært høyt på andel flerspråklige med barnehageplass 1- 5 år, i 2012 92 %, i 2014 var dette økt til 99,4 %.

For å kunne legge til rette for et godt språkmiljø i den flerkulturelle barnehagen, bør personalet ha en god forståelse for hva det vil si å kunne et språk, og **især for hvordan andrespråk utvikler seg**. Hensikten med de områdene som er valgt ut i dette kapittelet, er å gi leseren en kort innføring innenfor flerspråklighet- og andrespråkspedagogikk. Det er viktig å vite noe om dette feltet, for på best mulig måte kunne ivareta barnas flerspråklige utvikling.

Ulike begreper har vært brukt og til en vis grad brukes fortsatt, blant annet fremmedspråklig og fremmedkulturell. I offentlige dokumenter brukes begrepet minoritetsspråklig. NOU, Mangfold og mestring (2010), anbefales det å ta i bruk ord som **«med et annet morsmål enn norsk», «tospråklighet» eller «flerspråklighet»**. Den understreker bl.a. at begrepet minoritetsspråklig fokuserer på mangler ved språket. I tråd med utvalgets anbefalinger, vil derfor termen **flerspråklige barn** brukes.

Minst halvparten av verdens befolkning er tospråklig eller flerspråklig, det vil si de snakker to eller flere språk.

Det er mellom 6000 og 7000 språk i verden, og disse snakkes av 7 milliarder mennesker fordelt på 189 uavhengige stater. De fleste av verdens språk snakkes i Asia og Afrika. (European Centre for Modern Languages, 2015).

«Det er nødvendig med en holdningsendring i opplæringssystemet, og i samfunnet generelt, slik at flerspråklighet sees som en verdi for den enkelte og for Norges muligheter for å lykkes i et globalt arbeidsmarked». NOU Mangfold og mestring (2010)

I mange land er det en selvfølge å kunne flere språk. Flerspråklighet gir mange fordeler:

- enklere å lære flere språk
- styrker tankeprosesser
- fremmer kontakt med andre folk og kulturer
- økonomiske fordeler (Det er lettere å få jobb for dem som snakker flere språk, og flerspråklige selskaper har et konkurransefortrinn i forhold til enspråklige).

Reell tospråklighet er målet og vesentlig for en trygg identitetsutvikling. Barna må eksponeres for begge språk. Det er viktig at personalet i barnehagen understreker betydningen av at foreldrene hjelper barna med å ta vare på og videreutvikle morsmålet sitt. Det vil være svært uheldig om barna får den oppfatning at de må fornekte sitt etniske og språklige opphav. Alle barn har et behov for å være stolt av seg selv, sine foreldre, sitt språk og sin kultur.

«Morsmål er viktig, men barnehagens ansvar er barnas norskutvikling. Å ikke prioritere norsk i barnehagen er dermed uansvarlig. Å definere barnets språk og identitet som identisk med foreldrenes er i beste fall naivt, i verste fall et overgrep mot barn som ønsker en fremtid i det norske samfunnet» (Wagner Å.K., 2014).

2.1 Morsmålets betydning

Å definere hva som er morsmålet til en person, er ikke lett. Både fagfolk og språkbrukerne selv anvender termen ulikt. Det er tradisjon for å si at morsmål er det språket som læres først, fra fødselen av. Andre igjen mener at morsmål er det språket man kan og bruker mest. Enkelte kan imidlertid være tospråklige og snakke to språk like godt. Vanligvis er det ingen perfekt balanse mellom de to språkene som tospråklige mestrer. Noen vil også hevde at de kan ha flere morsmål (Sandvik, M. og Spurkland, M. 2012).

Foreldrene bør oppmuntres til å snakke morsmål med sine barn.

Det er viktig med tanke på at barna skal kunne få del i foreldrenes kulturarv. Flerspråklige familier er forskjellige, men mange består av langt flere enn mor, far og barn. En del barn i Norge vokser opp i en storfamilie der en tante og bestemor er aktivt med i oppdragelsen. Ved besøk i opprinnelseslandet får barn med et velutviklet morsmål en naturlig kontakt med familie og nettverk der. Språk er nært knyttet til identitet og sosialisering. Morsmålet er foreldrenes hjertespråk; med det kan de formidle normer og følelser på en nyansert måte, og gå i dialog med barna.

Barn og foreldre trenger et felles språk som begge behersker.

Rammeplanen fremhever at morsmålet har en egenverdi, men at et velutviklet morsmål også kan fungere som middel til å lære norsk. Et godt utviklet morsmål gir i barn muligheter for å utfolde seg på et aldersadekvat nivå. Den språkkompetansen barnet har på morsmålet er en støtte i tilegnelsen av andrespråket.

Noen språkferdigheter som er lært på morsmålet kan overføres til andrespråket:

- Barna har erfart at språk brukes for å få kontakt.
- Å kunne delta i en samtale, å snakke hver sin gang er en språkferdighet som kan overføres fra et språk til et annet.
- Andre ferdigheter kan være det å gjøre bruk av ulike språkfunksjoner. Høflighetsfraser og det å kunne be andre om noe, og er eksempler på dette.
- Begrepsforståelse er en kompetanse som er overførbart til et nytt språk. Når barnet har ervervet seg forståelse for ett begrep, skjer innlæringen av begrepet på et nytt språk lettere. Andrespråklæringen blir i stor utstrekning å sette nye språklige etiketter på allerede kjente begreper.

2.2 Tospråklig utvikling

Barn kan fint lære seg to eller flere språk samtidig. Når små barn lærer flere språk samtidig, kan det likevel ta tid før språkene er etablert. Det skilles mellom to former for tospråklig utvikling; simultan og suksessiv tospråklig utvikling:

1. Simultan tospråklig utvikling – samtidig tospråklighet.

Når et barn lærer seg to språk før 3 årsalderen, pleier en å kalle dette samtidig eller simultan tospråklighet.

Barnet kan ha foreldre med ulike morsmål. De snakker eget morsmål til barnet og kan hende et tredje språk sammen, for eksempel engelsk. Enten barnet lærer seg ett, to eller tre språk, følger innlæringen det samme mønsteret. Det er ikke noe nytt som skjer, selv om barnet lærer seg flere språk enn ett. Det meste av det som gjelder for enspråklig utvikling, kan derfor overføres på flerspråklige barns utvikling.

En parallell språkutvikling på begge språk, vil likevel virke slik at utviklingen av de to språkene støtter hverandre. Den mest vanlige formen for simultan tospråklighet, er at foreldre bruker hvert sitt språk. Det er ikke alltid barnet bruker begge språkene. Barnet forstår likevel hva som blir sagt i det passive språket som ikke er i bruk. Det språket kan bli aktivisert hvis barnet får bruk for det, for eksempel ved besøk i familiens hjemland.

2. Suksessiv tospråklig utvikling – stegvis tospråklighet.

Suksessiv språkinnlæring skjer når barnet lærer seg et nytt språk etter 3 års alderen.

En del minoritetsbarn er enspråklig på minoritetsspråket. Møtet med majoritetsspråket (norsk) skjer først når de kommer i barnehage eller på skole. Morsmålet kan være til hjelp når de skal lære språk nummer to. Barnet kan ta i bruk tillært språkkompetanse fra førstespråket (se 2.1 Morsmåletets betydning). Morsmålet blir på denne måten en støtte i tilegnelsen av andrespråket.

Hvis derimot den språklige og begrepsmessige utviklingen på morsmålet har stagnert, er det en krevende oppgave å lære både begrep og ord for begrepet gjennom det nye språket. Ord hører til vårt språkssystem og er avgjørende for hvordan vi kommuniserer, mens begreper hører til vårt tankesystem og er avgjørende for hvordan vi handler. Begrepssystemer bygges opp gjennom språklig kontakt først og fremst med foreldrene og er langt mer fundamentale enn språklige merkelapper for begreper.

2.3 Den ikke-verbale perioden – også kalt taus periode

Jo eldre barnet blir, jo mer skiller innlæringen av et nytt språk seg fra innlæringen av det første: Den skjer i situasjoner som er intellektuelt, følelsesmessig og sosialt annerledes. Barnet blir "yngre" språklig sett, enn det er på andre områder. Det nye språket må først forankres i "her og nå" akkurat som det første språket.

En periode med taushet er vanlig når et barn skal lære seg et nytt språk. Det kan ta flere måneder før barnet begynner å si noe på det nye språket, men dette kan variere veldig fra

barn til barn. De fleste suksessivt (stegvis) tospråklige barna har en ikke-verbal periode. Tausheten innebærer sannsynligvis at barnet "lytter seg inn i språket" og gjør seg kjent med uttale, setningsmelodi og språket som helhet. Det er viktig å respektere den ikke-verbale perioden, ikke presse barnet, prøv heller å fange opp barnets kommunikasjon og strategier for å forstå.

Tausheten er ikke et tegn på at noe er galt, så lenge barnet deltar og kommuniserer på andre måter.

Det er frustrerende ikke å kunne gjøre seg forstått. Når barn ikke lykkes med ord, kan de forsøke på andre måte, for eksempel gjennom blick eller kroppsspråk. Siden situasjonen er frustrerende, kan det bli et aggressivt kroppsspråk, med skrik, dytting og slag. Noen barn forsøker å unngå de vanskelige situasjonene ved å trekke seg bort fra leker som er basert på det språklige, og i stedet velge mer fysiske aktiviteter og leker. Andre trekker seg tilbake og blir tause og passive. Denne tausheten er noe annet enn når barnet trekker seg tilbake for å "lytte inn" et språk. De voksne må være sensitive og sørge for at barnet ikke ekskluderer seg fra språkfelleskapet.

2.4 Språkblanding og kodeveksling

Når et barn lærer seg et nytt språk snakker vi ofte om at de har en periode med mellomspråk. Det er forskjeller i språklydene, grammatikk og setningsbygning på de ulike språkene.

Barna tar med seg språkkompetansen fra morsmålet over i det nye språket.

Det gjør at en direkte oversettelse ord for ord blir feil. Før barnet har oppfattet dette kan det virke på oss som om ordene kommer hulter til bulter.

Følgende er vanlig:

- låner ord
- låner deler av ord
- låner lyder
- sammensatte ord
- varierende bøyningssendelser
- blander ord fra begge språk i samme setning

Til forskjell fra det enspråklige barnet, må det tospråklige barnet lære seg å skille mellom språkene. Vanligvis er dette noe barnet lærer seg veldig tidlig. I begynnelsen blander de språkene. Det er ikke uvanlig at de kan ha ord fra de ulike språkene i en og samme setning, de bruker det de har av ordkunnskap. Slike ubevisste språkvekslinger avtar etter 3-4 års alderen. At et barn hører mange språk rundt seg, er derfor ikke noe problem. Barnet skiller raskt mellom de forskjellige språklige systemene, og bruker dem hver for seg. Etter hvert som barnet lærer seg andrespråket bedre, vil de slutte med språkblanding.

Når personer behersker flere språk og bytter på å snakke språkene i ulike situasjoner, kalles dette for kodeveksling.

Mange to- eller flerspråklige barn bytter på hvilket språk de benytter ut fra situasjonen de er i.

2.5 Tidsaspekt ved andrespråktilegnelsen

«Forskning på sekvensiell språklæring har vist at utvikling av andrespråksferdigheter er bl.a. avhengig av alder, kognitive ferdigheter, sosioøkonomisk status, eksponering av språket osv.» (Kanstad, G.B., 2015)

Funn gjort av blant annet Cummins, J. har vist at hos suksessivt tospråklige som begynte andrespråklæringen i førskolealder tok det ca. 2 – 3 år å lære hverdagsspråk og ca. 5 – 7 år å lære akademiske begreper på andrespråket (Se også 2.6 Hverdagsspråk og akademisk språk). Det diskuteres også når det er best å lære et nytt språk, for å oppnå samme ferdigheter som de som har språket som morsmål. Hvis en skal snakke som en innfødt, med riktig uttale, flyt og grammatikk, går det en kritisk grense for hvor gammel en kan være når en kommer i kontakt med andrespråket. De lærde strides, og her er det store individuelle forskjeller. Det er imidlertid bred enighet om at det er en fordel å lære andrespråket i så tidlig alder som 3 – 5 år. Hvis vi derimot skal se på språkets innhold, mener andre språkforskere (blant annet Colliers), at de yngste barna har den seneste innlæringstakten når det gjelder andrespråkstilegnelsen. Grunnen til dette ligger i at eldre barn og voksne er kommet lenger i sin kognitive utvikling, og dermed lærer språk raskere og bedre. Det kan derfor konkluderes med at de yngste barna kan fange opp uttalen i det nye språket veldig fort, men dybdeforståelsen kan henge etter. Det er dermed lett å bli lurt til å tro at barnet kan språket bedre enn det faktisk gjør (E. Egeberg, 2013; E. Egeberg 2015; K. Bjerkan 2013 i Kanstad G.B., 2015).

Norsk uttale av ord lærer ofte de yngste raskt, slik kan vi bli lurt til å tro at de forstår norsk som andre barn.

Det er ikke realistisk å tro at barn fra språklige minoriteter skal innhente det språklige forspranget som etnisk norske barn har etter kort tid i barnehagen. Det er flere forhold som kan påvirke det å tilegne seg et andrespråk. Men språkstimulering på begge språk, vil ha særlig stor betydning. Dette gjelder i både i forhold til kvaliteten på språkstimuleringen, og at barna får flere arenaer til å ta i bruk begge språk.

2.6 Hverdagsspråk og akademisk språk

Den amerikanske forskeren Cummins, J. skiller mellom språklige ferdigheter knyttet til et «hverdagsspråk, og «det akademiske språket» som brukes i undervisning. I barnehagen kan barna ofte klare seg med et enkelt hverdagsspråk. Når de tar utgangspunkt i situasjonen, kan de gjette seg til mye. I skolen blir dette annerledes. Et barn som har riktig uttale og grammatikk, og som kan uttrykke seg i samvær med andre barn, kan som nevnt tidligere lett bli feilbedømt. Barnet oppfattes som å mestre det norske språket.

For å kunne ta imot undervisning, må barnet ha utviklet språket som verktøy for tanken (akademisk språk).

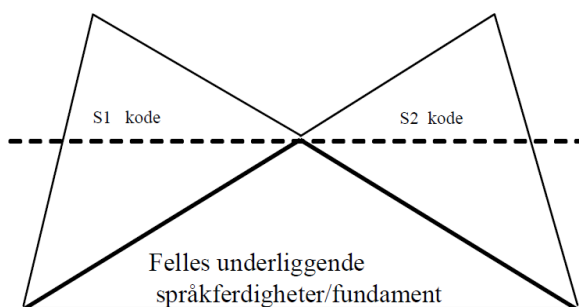
Jo høyere opp i skolen det kommer, jo viktigere blir språket. Teksten i lærebøker har langt flere ord enn de som er vanlige i hverdagsspråket. Det stilles krav til forståelse av abstrakte begrep og et språk som fungerer situasjonsuavhengig. For en del barn kan det gå bra de første årene på barneskolen, men så kan fagvanskene melde seg.

2.7 En modell for tospråklig utvikling

Det er ulike hypoteser, antagelser og forskning om sammenhengen mellom utviklingen av første- og andrespråket.

En modell utviklet av språkforskeren Cummins, J.(1984), viser sammenhengen mellom utviklingen av første – og andrespråk: «Den gjensidige avhengighets hypotesen».

Dual- isfjellmodellen

(Cummins 1984)

Modellen viser hvordan to isfjell, ett for førstespråket (S1) og ett for andrespråket (S2), stikker opp av sjøen. 1/3 er over vann som illustrerer det aktive språket (uttale, flyt, grammatikk, her-og- nå- språk). 2/3 er under vann, det illustrerer det indre språket; språkforståelsen (der-og-da-språk, fagspråk, abstrakt språk,). Det som er over vann, kan «se» bra ut sammenlignet med jevnaldrende med norsk som morsmål, men under overflaten vil ikke barna ha tilstrekkelige begreper til å henge med. Ved skolestart har barn et aktivt ordforråd på ca. 2000 ord, men forstår ca. 8000 ord.

Språk bygger på et underliggende fundament, og i fundamentet foregår meningsdanning og fortolkning, med utgangspunkt i barnets erfaringer og begreper. Når barnet tilegner seg kunnskap gjennom morsmålet sitt, vil fundamentet utvikle seg. På samme måte vil forståelig kunnskap på andrespråket, føre til utvikling av fundamentet.

Barnets førstespråk og andrespråk kan betraktes som gjensidig støttende.

Begreper på morsmålet letter innlæringen på S2 (andrespråk), men også begrep barnet lærer i det nye språket, kan berike S1 (førstespråket). Barna vil støte på språkene i ulik sammenheng. Erfaringene de får i barnehagen vil være forskjellig fra opplevelser hjemme, og de vil ofte ikke ha ord for det samme på norsk og på hjemmespråket. Språkene vil heller ikke nødvendigvis utvikle seg parallelt.

Modellen belyser i tillegg morsmålets betydning for andrespråket. Barn som har et solid fundament på morsmålet, vil lettere tilegne seg et nytt språk (Espenakk, U. mfl. 2007).

2.8 Flerspråklighet og kartlegging

Det kan være vanskelig å skille mellom barns flerspråklighet og eventuelle språkvansker. Ved kartlegging på norsk av flerspråklige barns språk, får man sjelden fatt i barnets helhetlige språkkompetanse, men kun deler av deres norske ordforråd. Det er i utgangspunktet ikke nok å kartlegge på norsk. Det vil da være vanskelig å kunne skille ut hva som er «overgangs - fenomener», og hva som kan være en spesifikk språkvanske.

Det er mulig å tilrettelegge det norske språkarbeidet utfra kartlegging på norsk, men for å få en bedre oversikt over barnets morsmålskompetanse, bør imidlertid et nært samarbeid og utdypende samtaler med foreldre anvendes. Ikke nøl med å bruke tolk ved behov (se mer om dette i 2.2 Foreldresamarbeid når barnet er flerspråklig).

Hvis mulig, kan tospråklige assistenter eller ansatte i barnehagen med barnets morsmål også være til hjelp i kartlegging av barnets morsmål.

Når flerspråklige barn skal kartlegges, bør barnets ferdigheter både på morsmål og norsk inngå i vurderingen.

Derfor bør man være oppmerksom på:

- **Ordforråd** - Er ordforrådet best i typisk hverdagsspråk på morsmål? Er faglige ord eller «barnehageord» best på norsk? Noen av de høyfrekvente ordene på norsk trenger ikke nødvendigvis å være like høyfrekvente på morsmål.
- **Grammatikk** – Overføres grammatikken fra førstespråket over på norske ord og setninger, eller omvendt?
- **Uttale** – Vær oppmerksom på at det er ulike lyder i ulike språk. Dette kan være grunnen til at lydene i det norske språket vil være forsinket.

Det er alltid viktig å være varsomme med fortolkning og konklusjoner, når det gjelder resultater på språktester.

Til tross for at det kan være utfordrende å danne seg et godt nok bilde av det flerspråklige barnets totale språkkompetanse, må det likevel ikke føre til en «vente og se»-holdning. Ved et svakt og/eller forsinket morsmål, kombinert med en svak norskspråklig utvikling over tid, bør barnet drøftes med PPT, og eventuelt ytterligere kartlegging foretas.

Del 3. Foreldresamarbeid om språk

Samarbeid med barnas hjem er trukket fram som vesentlige faktorer for å lykkes i språkarbeidet med barna, både i barnehageloven og rammeplanen for barnehager. Dette slås også fast i skolens plan «Ord som gror – les og skriv» (2014):

«Det er en stor oppgave å gjøre barn til gode lesere. Skolen kan ikke klare det alene. Foreldre er en viktig ressurs som bør benyttes helt fra starten i leseopplæring. Et godt samarbeid forutsetter at skolen gir nødvendig veiledning, slik at foreldrene har kunnskaper om hvordan de best kan hjelpe sine barn til å bli gode lesere.».

Det er belegg for å slå fast at foreldreengasjement vil virke positivt inn på barnas utvikling, trivsel, skolemotivasjon og utdanningsvalg. Foreldre og barnehagen skal samarbeide om å hjelpe barnet med å skape sammenheng mellom to verdener: Hjemme og barnehagen – og i fellesskap støtte barnets utvikling best mulig.

Foreldresamarbeid er viktig – og foreldre er en ressurs.

Pedagogen har ansvar for å informere foreldrene om hvordan barnehagen dokumenterer og vurderer barnets språklige kompetanse, og hva som blir gjort for å støtte språktilegnelsen. Foreldre bidrar ved å informere barnehagen om sine opplevelser av barnets språk og om språkmiljøet hjemme. Et samlet blikk og felles refleksjon kan bidra til en mer helhetlig og nyansert opplevelse av barnets språk som grunnlag for språkstimulering i barnehagen.

Barnehagen har en viktig oppgave som møtested for barn og småbarnsforeldre og som kulturformidler. Dette forutsetter at personalet er bevisste og tydelige i egen yrkesrolle og trygge på egen kompetanse (Rammeplanen, 2006). For at foreldre skal bli kjent med barnehagens arbeid, er **det uformelle samarbeidet** av stor betydning. Gjennom hverdagssamtaler og tilstedeværelse i barnehagen kan foreldre og personalet bli tydelige og trygge for hverandre. Foreldre bør inviteres inn på avdelingen, og på denne måten få mulighet til å bli kjent med barnehagens innhold og arbeidsmåter. Spesielt foreldre som ikke har særlig kjennskap til norsk barnehagetradisjon, bør få muligheten til å se barnehagens arbeid i praksis. Det uformelle samarbeidet kan bidra til å gi retning til det formelle samarbeidet, som temaer på foreldremøter og foreldresamtaler eller til arbeidet med barna. Gjennom et bevisst arbeid med å bygge tillit og gjensidig forståelse for hverandres situasjon i hverdagen, legges det et grunnlag for at både personalet og foreldre skal oppleve det formelle samarbeidet som engasjerende.

Barnehagen og skolen kan ikke forandre forhold som styres av økonomi, politikk eller arbeidsliv, eller at enkelte foreldre i utgangspunktet har dårligere forutsetninger for å følge opp barna sine på enkelte områder. Imidlertid kan barnehagen og skolen skape gode arenaer for møter mellom mennesker med ulik bakgrunn. Et positivt personale vil være av stor betydning for et godt resultat av språkarbeidet. Å styrke barns begrepsutvikling i samarbeid med foresatte, er derfor en av barnehagens og skolens helt sentrale oppgaver.

Hvordan skape et godt foreldresamarbeid om språk:

- Informere foreldre om innholdet i litteratur, tema og prosjekter det arbeides med. Dette innebærer også å vise foreldre de aktuelle bøkene og gjenstandene som er tilknyttet opplegg i barnehagen.
- Ta bilder og dokumentere med en kort tekst innholdet i kommunikasjonen og samhandlingen som foregår i situasjonen.
- Vise film på foreldremøter.
- Tilby foreldre å låne barnebøker som barnehagen benytter.
- Legge til rette for at foreldre kan komme med innspill, informasjon og ideer til videre arbeid med temaet.
- Spørsmål i foreldresamtaler kan være for eksempel *Hvilke bøker leser dere? Hvordan arter lesetunden seg? Samtaler dere rundt bøkene? Hva ser barnet på TV/IPAD etc.? Samtaler dere rundt dette?*

3.1 Foreldresamarbeid når barnet er flerspråklig

Målet for samarbeidet mellom hjem og barnehage er barns trivsel, læring og utvikling. Barnehagen som profesjonell aktør må ta ansvar for å etablere og vedlikeholde samarbeidsrelasjonen.

I møte med foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn har barnehagen et spesielt ansvar for at foreldrene har mulighet til å forstå og gjøre seg forstått i barnehagen. Å møte foreldre og barn fra ulike kulturer, både innen det norske samfunnet og fra andre land, krever respekt, lydhørhet og innsikt (Rammeplanen 1.6). En god samarbeidsrelasjon fordrer at foreldrene opplever en oppriktig interesse fra barnehagen for at barnet skal trives og utvikle seg i sin hverdag, samt en oppriktig interesse for og respekt for familiens liv og erfaringer.

Når barnet har et annet morsmål enn norsk kan det være utfordrende å vurdere barnets totale språklige kompetanse. Samarbeidet med foreldrene blir her ekstra viktig. Det vil i mange

tilfeller være nødvendig å bruke tolk slik at kommunikasjonen foreldre – personalet ikke fører til misforståelser.

Hvordan skape et godt foreldresamarbeid når barnet er flerspråklig:

- Informere foreldrene om flerspråklig utvikling.
- Informere foreldre om viktigheten av at de snakker morsmålet hjemme.
- Gi foreldrene informasjonsheftet «Barn i flerspråklige familier» utarbeidet av Nafo: <http://www.morsmal.no/veiledning-til-foreldre>.
- Få en felles refleksjon rundt barnets språk. Still spørsmål om morsmålutviklingen, som tidlig språktilegnelse, hva slags samtaler har dere med barnet, hvilke ord forstår barnet, hvordan kommuniserer barnet, har barnet korrekt setningsoppbygging på morsmål.
- Dersom man trenger å få avdekket informasjon om morsmålet, kan man sende med foreldrene «Ord som gror» (kartleggingsverktøyet) hjem, og de kan kartlegge på morsmål. Dette kan være et utgangspunkt for foreldresamtale.
- Gi foreldrene konkrete tips til hva de kan lese/oppleve og hvordan de kan samtale om opplevelser, for å utvide barnets språk

Del 4 Praktisk arbeid

Barn tilegner seg språk og tale først og fremst gjennom samspill med andre. Språkforståelse går forut for produksjon, det vil si at barnet kan forstå mer enn det klarer å uttrykke verbalt.

Trygghet og ro i samspillet er et godt utgangspunkt, og at barnet føler at det er verdifullt. Barnehagedagen vrir av muligheter for tilrettelegging av kommunikasjon og språklige aktiviteter. Utfordringen blir å skape gode arenaer for utvikling av språk. Språkarbeid utøves i det daglige og rutinemessige livet i barnehagen, parallelt med den mer formelle språklæringen. Det blir viktig å få barna inn i gode læringsspiraler.

4.1 Veilederen «Språk i barnehagen- mye mer enn bare prat»

Utdanningsdirektoratet har gitt ut veilederen [«Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat»](#) (2013) Dette er et nyttig verktøy som barnehagene i Lørenskog kommune skal gjøre seg kjent med. Veilederen inneholder mange eksempler på hvordan alle som jobber i barnehagen kan bruke språket aktivt i ulike hverdagssituasjoner sammen med barna og invitere dem til å bruke språket selv.

I tillegg har Utdanningsdirektoratet utarbeidet et refleksjonsverktøy for barnehagens arbeid med språk og språkmiljø for barnehager, som ønsker å reflektere over, vurdere og utvikle egen praksis knyttet til språk og språkmiljø: [Språk og språkmiljø – refleksjonsverktøy](#) (2014). Veilederen Språk i barnehagen har en viktig funksjon som et faglig grunnlag for dette refleksjonsverktøyet.

4.2 Generell språkstimulering

Med generell språkstimulering menes alle aktiviteter i hverdagen, både spontane og bevisste. Alle hverdagens situasjoner og aktiviteter kan gi barna gode muligheter til å være språklig aktive. I en travel hverdag er det viktig å huske på at språkarbeidet ikke kommer i tillegg til alt det andre, men er en naturlig del av det daglige samværet med barna. Voksne i barnehagen som er bevisste på hvordan de bruker språket i det daglige gir kvalitet til språkarbeidet

4.2.1 Voksenrollen

Hvordan kan de voksne bidra til et godt språkmiljø?

Stimulere	ikke kreve
Leke	ikke trene
Prate	ikke instruere
Oppleve	ikke prestere
Oppmuntre	ikke kritisere
Snakke sammen	ikke korrigere

Vær kommentator:

- Snakk parallelt med aktivitetene og opplevelsene. Når barnet kler av og på seg for eksempel: "Nå tar du på deg jakka, det ene ermet, nå drar du støvlene av bena dine" osv. Når barnet vasker hendene med såpe, kommenter hendelsen: "Nå bruker du såpe" Barnet hører ordet parallelt med aktiviteten. Dette har mer effekt enn å se på bilde av såpe alene.
- Gå hele tiden inn i situasjonene og knytt språk til handlingen.
- For å føre dialog videre, kan personalet etter hvert utvide med nye begreper.

Motiver og forsterk barnets språk:

- Gi barnet opplevelse av at det er nyttig å bruke språket.
- Motivasjon er ofte en forutsetning.
- Tenk på muligheter for å gi forsterkning når noe er på rett vei i språket/talen.
- Om språket er ufullstendig og ikke korrekt; gjenta det korrekt, men ikke rett på barnet.
- Reager på det barnet sier og utfør handlingen barnet forsøker å uttrykke.
- Gi barnet TID til å respondere.

Se på eget språk:

- Blikkontakt
- Turtaking (du prater og jeg lytter og omvendt)
- Vær konkret, og snakk om en ting av gangen
- Tilpass deg barnets språklige utvikling
- Bruk korrekte, korte ytringer
- Ikke korrigjer direkte, men gjenta riktig
- Felles oppmerksomhet kan skapes ved å peke, vise og utnytte kropp og mimikk
- Undre deg, fremfor mange spørsmål. Barn blir ofte bombardert av spørsmål og av at den voksne flere beskjeder. Bruk "så rart - språket"

4.2.2 Utnytt de daglige situasjonene

Barnehagen består av mange situasjoner som kan brukes til generell språkstimulering. Det er nyttig å bruke rutinesituasjoner **bevisst** i språkopplæringen. Jo mer naturlig en situasjon er, desto mer sannsynlig er det at barnet vil erfare lignende situasjoner senere, som det kan overføre læringen til. Den meningsfulle bruken av språket i tilknytning til dagliglivet og barnets erfaringer må være basis for barnehagens språkarbeid. De naturlige situasjoner for kommunikasjon utnyttes hvor det er funksjonelt og naturlig å bruke språket, og hvor barnet trives. Aktiviteter må gjøres så språkstimulerende som mulig, og personalet må være bevisst på å utnytte dette. Mye god samtale kan springe ut av aktiviteter som barn og voksne holder på med sammen. "Bad barnet i språk", sier Rommetveit, "men ikke drukne det!"

Hele barnehagehverdagen er arena for å bruke språk!

Eksempler på bruk av språk i daglige situasjoner

- På/avkledning: Navn på klær, skotøy, kropp, farger, hva og hvordan de brukes og sorterer etter hvor det hører til
- Dekker bord, der vi sorterer, klassifiserer og øver på tall og begrep
- Ryddesituasjoner inne/ute, klassifisere, farger, lære begreper som først, sist, foran, bak, ved siden av, over, under osv.
- Måltid: Begrep på mat og husholdning, farger, begreper som ovenfor
- I tillegg kan alle situasjonene også brukes til gode samtaler om det barna er opptatt av
- Ut på tur: Kommentere og samtale rundt det man ser.
- Stellesituasjoner: Benevne alt man gjør; vaske, tørke, kle av og på osv., samt beareber rundt dette

4.2.3 Etabler små samtalesituasjoner

Kontakt og tillit mellom barn og voksne og barna innbyrdes er en grunnleggende forutsetning for at barna vil benytte språket. Samtale i en liten gruppe på 2-3 barn og en voksen som tilrettelegger, vil gi muligheter for fin og rolig samtale med hygge og ro. Det er lettere for barnet å tilegne seg språk i en slik liten grupperelasjon hvor det føler trygghet og tilhørighet. La barnet ha med seg et lite album med bilder fra hverdagen sin og samtale rundt dette. I en slik liten gruppe vil det opprettes blikkontakt, nærhet og dialog. For at det skal bli et språklig utbytte er kvaliteten på samtalene avgjørende. Det er mange små «knep» for å sikre kvalitet i samtalene, som åpne spørsmål, interesse fra den voksne, voksne som tilpasser språket til barnas språk og aktive voksne som inkluderer alle i samtalen. Ufullende om dette temaet finnes i [«Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat»](#) (2013)

4.2.4 Sett ord på barnas aktiviteter og opplevelser

Språk læres i fellesskap, i opplevelser, på turer og i lek. Legg vekt på hva det enkelte barn viser interesse for. Før turen eller aktiviteten begynner er det viktig at personalet og barna snakker om hva de skal. Her kan man med fordel bruke bilder og konkrete for å gi barna en god innsikt i hva som skal skje. En god forforståelse åpner for å bruke språket aktivt. Barnehagen har mange muligheter for å utnytte opplevelser: Turer ut i skog og nærområder, lek, drama, sang og musikk. Musikk gir et felles språk.

Gi varierte fellesopplevelser!

Aktivitet og språklige uttrykk må hele tiden knyttes sammen. Samtale om hva en hører, lukter, smaker, gjør. Ta med ting tilbake til barnehagen - benytt dette til begrepstrening f.eks. størrelse, bredde, tyngde, farger og form. Barna kan gjemme seg bak en stein, inne i en hule, klatre opp i et tre osv. Bruk alle barnets sanser og motorikk. Utnytt kroppsspråket med stemme, gester, tegn og mimikk. Ha i bakhodet: Lær med kroppen - det sitter i hodet. Oppfordre barnet til å se på, ta på, føle, kjenne på, høre på, bevege, smake, lukte. Slik vil mange sentre i hjernen få informasjon til lagring og forbindelser mellom de forskjellige sentra styrkes.

4.2.5 Stimuler barnas språk gjennom lek

Leken er en viktig arena for språklæring og språkutvikling. Store deler av barnehagedagen består av lek som er frivillig og lystbetont. De yngste barna kommuniserer med kroppsspråk i leken. De litt eldre barna snakker ofte med seg selv når de leker (egosentrisk tale). I leken bruker barn både verbal – og ikke verbal kommunikasjon. De uttrykker tanker, følelser, ønsker, planlegger, diskuterer og argumenterer. I leken må barna lytte til hverandre og de lærer av hverandre.

Ulike former for lek stimulerer ulike sider ved språkutviklingen og krever ulik grad av verbalspråklig kommunikasjon. Det er derfor viktig at barn møter varierte lek. I barnehagen bør det legges til rette for viktige leker for språktilegnelse som regelleker (f.eks. hauk og due, bjørnen sover, bror bro brille, brettspill), konstruksjonsleker (bl.a. begreper rundt ulike materialer og matematiske begreper) og rollelek. Det viser seg at barn i rollelek lettere bruker språket enn i andre situasjoner, og at språket i slike situasjoner er mer avansert. Det å kunne oppfatte og bruke disse lekesignalene er svært viktig i barns språkkompetanse. Rollelek fremmer barns evne til å se noe fra andres ståsted. De må ta språklige initiativer selv, og de må respondere på det andre sier.

Voksne må være oppmerksomme på barn som ikke mestrer lek eller kommuniserer i lek.

Det blir viktig å hjelpe barn inn i lek, som en støtte ved siden av, som en språkmodell og for å hjelpe barn å lære lekereglene. Det kan være enkle språklige ytringer som er viktige for å delta, f.eks. min tur, din tur eller modellsetninger som «skal vi leke mor, far og barn».

Det kan være nyttig å organisere lekegrupper. Det er lettere å få oversikt over det som skjer i leken, og støtte opp om barns språk i mindre grupper. Lekegrupper kan skape en tryggere atmosfære, og i større grad gi muligheter for språklig kommunikasjon for barn med lite eller svakt norsk språk.

Språktilegnelse = kreativ pedagogikk

Det å spille spill gir gode muligheter til å bruke språket sammen. Lotto-spill og memory egner seg godt. Andre forslag er Alias, Villkatten, Lydlotto, «Se hva jeg kan» og matematiske spill. Velg bilder med omhu ut fra barnets begrepsutvikling, og ikke varier bildene for mye. Spill med få brett eller få par, etter barnets utviklingsnivå. Er det farger med i spillet, benevn og snakk om fargene.

4.2.6 Høytlesning i fokus

Høytlesning og samtale rundt bøker, er leseaktiviteter som gir glede og opplevelser. Barn lærer seg tidlig at historier er interessante og at bøker er viktig. Høytlesning øker barnets fantasi, og hjelper barnet til å forstå sine følelser, ved å kunne identifisere seg med andre. Gode lesestunder gir også nærhet, sanselighet, trygghet og kontakt. Gjennom høytlesning trener

barn også opp evnen til å lytte. Det er med andre ord mange gode grunner til at barnehagen skal legge innsats i å vekke barns interesse for bøker.

Leseaktiviteter er språkstimulerende, da de baserer seg på språklig samhandling. Det er gjennom å bruke språket, at barn lærer språk.

Godt arbeid med språk innebærer å lese bøker sammen, fortelle og inspirere barna til å fortelle

I Rammeplanen (2011), fagområde 3.1. Kommunikasjon, språk og tekst, står det:

«Personalet må skape et miljø hvor barn og voksne daglig opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale, og være seg bevisst hvilke etiske, estetiske og kulturelle verdier som formidles».

Barnehageansatte har en unik mulighet til å gi barna en gave for livet, ved å lokke dem inn i bokenes verden.

Høytlesning og ordforråd.

I barnehagen kan vi legge til rette for at barna skal bygge opp ordforrådet og tilegne seg ordforståelse. Det er viktig at de utvikler dybde og bredde i ordforrådet sitt, og dette igjen forutsetter at de får møte ord i en rekke sammenhenger.

Bøker er en viktig ressurs for barnas ordforståelse og ordforråd.

Bøker gir anledning til å introdusere nye ord – og å snakke om ords betydning. Barnebøker inneholder flere sjeldne ord enn man vanligvis bruker i samtale med barn. Ordforrådet utvikles særlig når barna blir lest for på måter som fremmer samtale. Høytlesning er et møte med situasjonsuavhengig språk. Barn blir vant til å snakke om og forstå ting som skjer andre steder (der-og-da-språk). Det er en sammenheng mellom høytlesningsaktiviteter i førskolealder, og senere lese- og språkutvikling.

«Forskning viser at barn som har lite ordforråd ved slutten av førskolealderen, ofte forblir svake lesere gjennom hele skolegangen, mens de barna som har et stort ordforråd som 4-5 åringer, forblir sterke lesere gjennom hele skolegangen» (Aukrust, V.G., 2005)

Gjennom høytlesning lærer barn sammenhengen mellom en skrevet tekst og det som leses, da de ser at bokstavene gir en mening. Dette er avgjørende for å knekke lesekode.

Noen ideer til å skape gode og varierte leseopplevelser i barnehagen:

- **Tilgang til bøker:**

Det er viktig at hele personalet kjenner til hvilke bøker barnehagen har, og at bøkene er tilpasset barnas nivå, f.eks. Er bøkene i barnehagen synlige? Får barna tak i en bok selv? Noe for alle aldre? Eksempler på ulike type bøker: Faktabøker- Tospråklige bøker (PENpal) – Eventyr – Pekebøker - Bildebøker – Tekstbøker – Lydbøker.

- **Besøk på biblioteket:**

Barnehagen kan bidra til at alle barn får erfaringer med hva et bibliotek er. Blir de kjent med bibliotekets tilbud, er det større sjanse for at de vil oppsøke biblioteket senere sammen med sine foreldre.

- **Reflektere over hvordan lese for barn:**

Hvordan presenterer vi en bok? Hvem fenges mest av boka? Er det forskjell på hva gutter og jenter liker å lese? Les, still spørsmål til teksten, snakk om bilder. Ha nok tid og la barna komme med kommentarer underveis. Forstår barna alle ordene som blir lest? Det er de voksnes ansvar å ta initiativ til lesing, og til å formidle boka på en fengende måte. **Sørg for at dette er en daglig rutine!**

- **Bruk fortsettelsesbøker med de eldste barna:**

I fortsettelsesbøkene kan vi snakke om og gjenfortelle hva boka handlet om så langt. Hva var det som skjedde i går? Hvordan tror dere det går videre? Interessen for å lese boka videre blir vekket, og man trener på fantasien. Det er gjerne færre bilder og mer tekst i fortsettelsesbøker, og barna må derfor skape egne bilder til teksten.

- **Ta med boka ut:**

Putt en bok i sekken når man skal på tur. Det blir noe helt magisk med å lese en eventyrbok ute i skogen.

- **Ukas bok:**

Ha fokus på en spesiell bok i en uke. Ha som mål at alle barna på avdelingen har blitt introdusert for den samme boka.

- **Oppfordre barn til å ha med bøker i barnehagen:**

Kan «ha med dagen» ha større fokus på at det er spennende å ha med bok hjemmefra, noen ganger?

- **Snakk med foreldre om bøker og høytlesing:**

Snakk med foreldre om viktigheten av å lese for barn fra de er små, og gi råd og tips i forhold til hvordan de kan formidle bøker for sine barn. Det kan i tillegg være lurt å dele ut lister med eksempler på «gode» barnebøker.

- **Utlånsordning av bøker i barnehagen:**

Noen barnehager har en samling med barnebøker, som foreldre og barn kan låne med seg hjem (se vedlegg 2).

4.2.7 Lek med språket

Rytmask lek med språket har vært kjent til alle tider og i alle kulturer, tenk bare på det store mangfoldet vi har av barnerim, vers, regler, og sangleker. Barn har en iboende språklig utforskertrang, og syns det er gøy å lage egne rim og tulleord. Denne kreative utforskningen gjør at barna blir bevisste på språkets forside og hvordan ord er bygget opp av ulike lyder. Det kan lekes uhemmet med språket, og ved å lage rim selv kan barna bli mer bevisste på språkets lydsystem. Å rime handler om at lyden av ord ligner på hverandre, og egner seg derfor til å utforske lydsiden av språket.

Skap entusiasme for alt språk!

Barnehagen har en viktig oppgave med å skape entusiasme og undring rundt språk. I flerspråklige miljøer ligger alt til rette for mange spennende oppdagelser. Hva heter «stol» på polsk? «Det var en spennende språklyd vi ikke bruker så mye på norsk» «Tenk at ulike språk er bygd opp av ulike lyder?» Man trenger ikke engang snakke forskjellige språk for å finne stor variasjon når det gjelder språklydene. Tenk bare hvor ulikt man kan uttale R-lyden på norsk, med både skarring og rulling. Det kan være gøy å utforske taleapparatet, lage rare lyder med leppene og tunga. Språklydene kan lekes frem ved at barna er slanger som sier sssssssss, eller spøkelser u-u-u. De kan gurgle seg i munnen for å kjenne at noen av lydene lages langt bak. Har man kroppen som tema, kan barna tygge, blåse, suge med sugerør, finne ut alt hva en kan gjøre med munn, tunge og lepper. Her kan man eksperimentere frem mange morsomme lyder.

4.2.8 Lag muntlige fortellinger

Å lage småfortellinger ut fra hva barnet opplever, er utviklende og spennende. Fortellingen er en måte å tenke på. Fortellinger kan hentes fra det barnet opplever, fra det helt enkle for eksempel: "I dag ble Per kjørt til barnehagen". Kanskje barnet blir med i fortellingen og den voksne og barnet fabulerer sammen. Fortellingens fortrinn er blikkontakt og fellesskap som gir god opplevelse (se punktet om å etablere gode samtalesituasjoner 4.1.3). Gjør tekstsaking spennende, f.eks. begynn med «Det var en gang en...» og la barna bygge historien videre. Skrive alt ned underveis og les opp etterpå.

4.2.9 Arbeid med flerspråklige barn i oppstartsfasen

Barnehagen skal legge til rette for at alle barn har mulighet til å uttrykke sine behov i løpet av barnehagehverdagen. Sandvik, M. og Spurkland, M. (2012) sier:

«De flerspråklige barna er ikke «språkløse» selv om de ikke sier noe på det språket majoriteten snakker, det er bare det at den enspråklige pedagogen ikke har tilgang på det barnet sier på de andre språkene».

Det kan være nyttig å reflektere over eget menneskesyn, når man skal jobbe med barn som ikke kan det norske språket. Tenk gjennom følgende spørsmål; «Hvordan ville jeg ønsket å bli møtt og ivaretatt?» og «Hva ville gjort meg trygg?»

Tips som kan hjelpe barn uten norsk språk:

Før barnet begynner i barnehagen

- Kontakte familien og invitere til et besøk i barnehagen. På den måten kan personalet i barnehagen bli kjent og få informasjon som er viktig for tilvenning (Se også 3.1 Foreldresamarbeid når barnet er flerspråklig).
- Barnet bør få møte de voksne i god tid før barnet skal begynne i barnehagen.
- Sjekk ut følgende før eventuelle møter:
 - Kan mor eller far norsk?
 - Er det mulig å kommunisere med dem uten hjelp av tolk? Hvis ikke, bestill tolk.
 - Hvilket språk behersker barnet?
 - Har barnet gått i barnehagen tidligere? Eventuelt hvor lenge

Hva kan barnehagen bidra med i oppstartsperioden?

Hva?	Hvorfor?
Gi barnet en trygg oppstart ved å gi barnet en primærkontakt som har spesielt ansvar for det i starten.	Tett oppfølging av en voksen, gir nærhet og omsorg, og det igjen skaper trygghet og er et godt utgangspunkt for læring.
Mange barnehager har flerspråklige ansatte. Det kan derfor være nyttig å byttelåne personale eller å få hjelp til å oversette enkeltord eller informasjon. Denne personen bør fungere som en primærkontakt den første perioden.	Sammen med en voksen som behersker barnets morsmål, kan barnet bl.a. få muligheter til å forstå og gjøre seg forstått i barnehagen. I tillegg kan barnet få god hjelp til å delta likeverdig i lek og andre aktiviteter, og bli forberedt til aktiviteter og innhold i barnehagen. Samtidig kan den flerspråklige ansatte skape god kontakt mellom barnehage og foreldre.
Finn opplysninger om barnets opprinnelsesland på nettet.	Det kan være godt å bli møtt med noe kjent i barnehagen. I tillegg kan det lette kommunikasjonen med både barnet og foreldrene i starten.
Finn et barn som kan være veiviser og venn den første tiden. Gjerne et barn med samme førstespråk, men som er godt kjent i barnehagen og behersker det norske språket godt i tillegg. De flerspråklige barna med samme førstespråk bør også få leke/være sammen noe i løpet av barnehagedagen.	Dette styrker identitet og selvbylde, og ivaretar barns kognitive utvikling. Det er godt å kunne få lov til f.eks. å leke i dukkekroken, på det språket man behersker best. Det er viktig at barna lærer norsk så raskt som mulig, men det er i tillegg like viktig å ivareta barns flerspråklige kompetanse og kognitive utvikling.
Lær deg noen ord på barnets språk/byttelåne ord (Bytteordboka). Det kan være ord som for eksempel «hei», «ha det», «gå på do», «spise» osv.	Det skaper kontakt og letter viktig kommunikasjon, samtidig som barnet får en anerkjennelse på det at det er kompetent og innehar en språklig ferdighet.
Sett opp barnehagens dagsrytme i en dagtavle. (Se f.eks. Språkkista)	Skaper oversikt og trygghet for både barn og foreldre.
Spisebrikke med bilder av pålegg/ mat som er mulige valgmuligheter ved måltidet. (Se vedlegg).	Barnet kan uttrykke ønsker og behov uten å måtte bruke verbalt språk.
Bruk enkle, klare beskjeder uten for mange ord. Vær konkret og bruk bilder (Språkkista), kroppsspråk/norsk med tegnstøtte, tegninger, konkreter.	Dette fremmer forståelse!
Lag ordbok/liste sammen med barnet. Lim inn bilder av sentrale ord og benevn dem på morsmål og norsk (spise, vaske hender, gå på do, leke osv.)	Barnet bør oppmuntres til å ta i bruk en slik type ordbok, slik at språkforståelsen og barnets evne til å uttrykke seg på morsmålet tas vare på, samtidig som norsk språk gradvis utvikles.
Ta bilder fra hverdagslivet i barnehagen	Dette konkretiserer hva vi driver med.
Grovmotorisk aktivitet som å løpe, hoppe, klatre, samt boltringsleker.	Krever ikke verbalt språk. Barnet skal kunne uttrykke noe av seg selv, uten det verbalet språket som bærende element.
Bruk mye musikk, bevegelse og dans.	Krever ikke verbalt språk

Pedagogiske hjelpemidler for å stimulere flerspråklige barns språk i oppstartsfasen kan være sanger, rim, regler, visualisering gjennom flanellograf og tavler, dukketeater, bøker, samt apper som dekker norsk og andre språk (Se også 4.2 Formell språkstimulering).

- **Ved behov, ta kontakt med en av migrasjonspedagogene i «Ressursenheten for førskolebarn» på PPK, og undersøk om de kan bidra med noe. Er det behov for tospråklig assistentressurs?**

4.3 Formell språkstimulering

Med formell språkstimulering menes i denne sammenheng organiserte læringsaktiviteter som språkgrupper og samlinger. Sammen med den generelle språkstimuleringen blir det et nyttig verktøy for å sikre en lystbetont utvikling av språket.

Språkgrupper vil for mange barn være en viktig arena hvor de kan få en målrettet språkstimulering i tillegg til det viktige arbeide som skjer i hverdagen. For å sikre gjennomføringen bør språkgrupper innføres som et fast innslag på time og ukeplaner.

Det er ikke snakk om *enten* lek og frihet *eller* et fast strukturert opplegg. For at mulighetene for barnas språktilegnelse skal være optimale, må lek og de voksenstyrte aktiviteter supplere hverandre, de kan ikke erstatte hverandre. Begge har en pedagogisk hensikt.

4.3.1 Bruk av språkgrupper

Målsetting med språkgrupper

- Alle barn skal få støtte i egen språkutvikling
- Barn med flerspråklig bakgrunn og barn med forsinket språkutvikling skal utvikle et bedre språk og oppleve mestring
- Tiltaket skal gi personalet kompetanseheving på systematisk språkarbeid
- Barnehagen skal utvikle et helhetsperspektiv på språkarbeid

Jobbing i mindre grupper gir muligheter for dialog og at barn i større grad kan være språklig aktive. I mindre grupper kan man fordype seg i temaer og gi førforståelse til temaer det jobbes med på avdelingen. Man kan også ta seg tid til at alle i gruppa får komme med sine innspill.

Samlingene skal være lystbetonte! Det er viktig å understreke betydningen av å holde fast ved de prinsipper som gjelder for uformell språklæring. Kommunikasjon og språkstimulering er en prosess som må ta tid. Den voksnes oppmerksomhet overfor barna, evne til å tilpasse sin kommunikasjon til et nivå som passer dem, og vektlegging av barnas egen aktivitet er spesielt viktig for å få til en god relasjon og utvikling. Barna skal få gjøre erfaringer med språket gjennom kroppen, handle fysisk som tegn på at de har forstått instruksjonen. De skal ikke presses til å snakke før de er klare for det. De voksne må hele tiden se det enkelte barns

initiativ og støtte det. Barna skal få gode mestringsopplevelser som motiverer til videre innsats. Fokus må rettes på barnas opplevelser og deres behov for å kommunisere.

Organisering av språkgrupper

Sted

Språkgrupper kan gjennomføres i et egnet rom, men også ute. Noen barnehager har laget seg et språkrom med plass til aktuelt materiell. Å synliggjøre stedet med et skilt, vil tydeliggjøre overfor både barn og foreldre at det satses målrettet på språkinnlæring. Her kan det henges opp for eksempel plakater som barna limer opp bilder/ord på, som viser hva gruppene arbeider med. Bildene er med på å visualisere språkarbeidet, øke nysgjerrigheten hos andre barn, gi repetisjon og nyttig informasjon til foreldre. Det er viktig at gruppa kan sitte uforstyrret.

Pedagogen

I barnehagen skal den pedagogiske lederen være en pådriver for språkarbeidet, men det er viktig at hele personalet kan utføre samlingene. Det vil føre til felles engasjement, og gjennomføringen vil ikke bli så sårbar. Den formelle læringen vil ikke bli et isolert fenomen, men lettere trekkes inn i de vanlige hverdagssituasjonene. Der det er mulig bør flerspråklige ansatte fra grunnbemanningen, evt. tospråklig assistent fra PPK, involveres i barnas språkutvikling og delta i språkstimuleringsarbeidet. Dette kan gjøres ved å gjennomgå stoff på morsmålet, før det presenteres på norsk. Utnytt det faste personalets kompetanse i språkarbeidet.

Sammensetningen av barn

Barn med norsk som morsmål som trenger ekstra språkstimulering og flerspråklige barn. Barna som allerede har et godt utviklet morsmål og som bare trenger «nye» merkelapper på ting de har erfaringer med fra før, vil raskt profilere på jobbing i mindre grupper.

Alle barn uansett språklig bakgrunn kan ha utbytte av språkgrupper.

Gruppene bør bestå av 3-4 barn. Gruppen bør være stabil over tid. Ved fravær kan et annet barn fra barnehagen være med. Dette at flere får være med kan øke statusen til språkarbeidet. Husk at det kan være nyttig å kartlegge med «Ord som gror» før man setter i gang med språkgrupper, for å finne ut hva barnet kan av ord og begreper.

Grupper sammensatt av barn med omtrent likt språknivå i norsk, regnes som et godt utgangspunkt for å ta i bruk norskspråket. Relasjoner mellom barn bør også ha en betydning når personalet setter sammen språkgrupper.

Viktig å velge deltagere til språkgruppene med omtanke

Språkgrupper vil kunne utvikle og styrke ikke bare språkferdighetene hos barna, men også sosiale ferdigheter. Felles opplevelser gir grunnlag for videre lek og utvikling av vennskap. Med så få barn får den voksne et tydelig bilde av hva hvert enkelt barn kan, lærer og forstår. Det er lettere å komme i dialog med det enkelte barn.

I alt språkarbeid skal fokus være på hva barna mestrer.

Tidspunkt/lengde

I barnehagen er det viktig at tidspunkt for språksamling blir skrevet inn i ukeplanen. Den tilrettelagte, formelle språkstimuleringen gjennomføres 2-3 ganger pr. uke, 10-20 min. Ved behov og der det er muligheter for det, kan samlingene være oftere. Erfaringsmessig vil flere «små drypp» ha større effekt enn lange og sjeldne samlinger. Alle samlinger skal ha en tydelig begynnelse og slutt. En kan gjerne starte med en navnesang og avslutte med for eksempel en skattekiste, en eske som inneholder spennende småting. Barna får lov til å velge seg en ting, deretter brukes disse til en liten samtale.

Reflekter:

Ut fra målsetting, hvem skal delta hos oss?
Hvordan organiserer vi det i vår barnehage, og hvorfor?

Planer og skjema

I barnehagens årsplan skal språkarbeidet skisseres. Satsingsområdet må gjøres synlig i barnehagens planarbeid på avdelingsnivå. Språkarbeidet skal derfor være et tilbakevendende punkt på avdelingsmøtene, slik at begrep som er i fokus er gjenstand for oppmerksomhet også i andre situasjoner i barnehagen. Den som har ansvar for språksamlingene må få avsatt tid til for og etterarbeid.

Planleggings- og evalueringsskjema for språksamling kan brukes for å holde oversikt over barnets språklige utvikling og sikre progresjon (se vedlegg 1). I dette skjemaet er det mange punkter på innholdssiden. Skjemaet er ment å være til inspirasjon, og alle punktene brukes ikke i en og samme samling. Imidlertid er det viktig å ha med enkelte faste elementer for å skape forutsigbarhet og trygghet. Etter endt samling bør en evaluere samlingen og gjøre noen enkle notater på skjemaet.

4.3.2 Bruk av samlingsstund

Samlingsstunder kan være et viktig bidrag til å skape fellesskap og tilhørighet i gruppa. Gjennom samlingsstund vil barna få erfaring med å delta i styrte aktiviteter. Her vil man bl.a. måtte vente på tur, konsentrere seg i gruppe og ta i mot felles beskjeder. Som språkutviklingsarena tjener samlingsstunden best til presentasjon eller repetisjon av et innhold. Ved stort alders- og modningsspenn bør man dele gruppa i to, slik at alle barn får et utbytte av samlingen. Samlingsstundens innhold bør legges klokt opp, slik at alle deltagere opplever det som meningsfylt å delta. Kom aldri tomhendt til en samling!

Reflekter:

Må alle barn alltid delta i samling?
Kan man dele opp gruppa under samling?

4.3.3 Bruk av bok

Den spontane bruken av bøker, som når barna henter bøker og ber personalet lese, må ikke forsvinne. Høytlesning med et barn i hver sin armkrok kan gi mye hygge og nærhet. Vær imidlertid observant på at **alle** barna tar initiativ til slike lesestunder. I det formelle og systematiske arbeidet med bøker, må ha som mål å fange opp de barna som ikke selv velger seg de lesestundene som byr seg i barnehagen. Dette kan være barn som heller ikke blir lest så mye for hjemme. Ved at personalet fungerer som igangsettere, er det lettere å sørge for at alle i en barnegruppe blir introdusert for bokverdenen. Målet er å etablere en kultur for lesing for *alle* i barnehagen. Derfor kan man ikke la alle leseaktiviteter være valgfrie.

Det er viktig å lytte til barna du leser for. Blir de lei, er det ingen vits i å tvinge dem til å være med. Husk likevel på at de får muligheten igjen veldig snart. Det er samtidig viktig å reflektere rundt hvorfor noen barn trekker seg unna, og hva som må til for at barna ønsker å delta ved neste bokformidling. Prøv å lese på en annen måte, velg en enklere bok eller les i mindre grupper. Det er ikke bare hvor ofte og hvor mange bøker en leser for barn som er viktig. Like viktig er det *hvordan* man leser for og med barn.

En pedagogisk aktivitet innenfor høytlesing for barn, er dialogisk lesing. Målet er blant annet at barnet skal styrke sitt ordforråd og styrke sin evne til å resonnere, noe som vil legge et godt grunnlag for leseforståelse. Metoden vektlegger barns deltakelse, og at barnet med støtte etter hvert skal kunne «lese»/fortelle boka selv. I dialogisk lesing skal en bok leses minst tre ganger. Boka tilpasses barnas alder. Les i mindre grupper.

- 1) Introduksjon: Les boka gjennom. Snakk om innholdet etterpå.
- 2) Samtalelesing: Les boka og ha dialog med barna underveis, undre deg sammen med barnet om hva som kunne ha skjedd i stedet. Relater handlingen til egne opplevelser barna har. Snakk om følelser de boka handler om, har. Introduser nye ord i undringen.
- 3) Felles lesing: Les boka og la barna gjenfortelle deler av boka underveis.

Les mer om dette verktøyet i Brostrøm, S. m.fl. (2013) «Dialogisk lesing i teori og praksis».

«Systematisk arbeid med litteratur gir klare fordeler framfor andre tilnærminger, og er en god måte å arbeide med språk og språkmiljø på» (Sandvik, M. og Spurkland, M., 2012).

Noen ideer til planlagte leseaktiviteter i barnehagen

- **Hvordan skal boka presenteres og formidles?**

I planlagt høytlesning må vi kjenne og gjerne like boka godt selv, vurdere den i forholdt til barnegruppen og formidle den på en planlagt og kreativ måte. Oppbygging av forventninger skaper en stemning og er med på å forberede barna. Kanskje barna kan presenteres for viktige elementer fra boka i forkant av høytlesningen? Se på omslaget, og la barna danne seg noen inntrykk før lesingen begynner. Man kan i tillegg skape forventninger ved hjelp av lys, lyd, effekter etc. Det er enkelt å skape litt magi rundt det å lese en bok!

- **Konkretiser handlingen i boka.**

Lag en bokkoffert ved å legge et eventyr eller en barnebok i en koffert, pose eller eske. I tillegg putter du oppi konkrete som passer til fortellingen. Bruk konkretene under og etter at du har fortalt eller lest historien. (F.eks. eventyret og Bukkene Bruse – legg oppi tre geiter, et troll og en bro).

- **Lesegrupper tilpasset alder og språklige nivå.**

Boka formidles aller best i en liten gruppe. Gruppesammensetningen bør også være gjennomtenkt. Har barna som skal delta i gruppa, tilsvarende samme språklige nivå? Interesser? Erfaringer med bøker?

- **Barnas språklige utvikling blir styrket gjennom samtalen om høytlesning.**

Ved hjelp av samtale kan vi være med på å aktivisere barns språkkunnskap og stimulere barns språkutvikling og språklige bevissthet. I forbindelse med leseaktiviteter er språk og samhandling framtrædende, og samtalen kommer ofte naturlig. Det er noen forhold/trekk ved samtalen som en bør være oppmerksom på. Bruk åpne spørsmål, istedenfor lukkede spørsmål. Oppfølging er å følge opp svar fra barna, ved å innarbeide dem i etterfølgende spørsmål. Videreføring er å bygge videre på det barna sier. En god samtale forutsetter at alle barna dras med. Stopp opp ved ord du tenker at barna kanskje ikke forstår.

- **Skape variasjon og gjentakelse ved å formidle bøker på mange måter.**

Er vi gode formidlere? Variasjon i stemmebruk, innlevelse, kroppsspråk etc. I tillegg kan boka vises på Smartboard eller storskjerm. Hånddukker, bilder på flanellograf eller magnetavle og skyggeteater, er gode virkemidler til å skape variasjon og gjentakelse.

4.3.4 Bruk av digitale verktøy

St. meld. nr 19 «Tid for lek og læring» fremhever bruk av IKT som støtte for barns læreprosesser og at det å være en kritisk og reflektert IKT-bruker er en helt sentral kompetanse i dagens samfunn. Dette må være et perspektiv som følger barnehagens arbeid. IKT i språkopplæringen byr på mange muligheter for kommunikasjon. I Rammeplan for barnehagen står det:

«Barn bør få oppleve at digitale verktøy kan være en kilde til lek, kommunikasjon og innhenting av kunnskap»

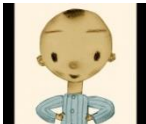
Bruk av digitale verktøy kan stimulere barns nysgjerrighet og dermed være drivkraft til utforskning og språklige aktiviteter.

Eksempler på digitale verktøy som kan brukes i pedagogisk arbeid:

- Datamaskin
- Internett
- Kamera for bilde/film
- Lydopptager
- Skriver/skanner
- Smarttelefon
- Nettbrett
- Interaktiv tavle/Smartboard

Språkstimulerende opplegg som kan utforskes og/eller utvikles ved hjelp av digitale verktøy kan være fortelling med bilder, lek med ord, skrivning, språklek, sanger, bruk av E-bøker på norsk eller andre språk osv. Det utvikles stadig nye «Apper» for nettbrett og smarttelefon. Mange av disse «Appene» er gode å bruke til språkstimulerende aktivitet. Eksempler på noen slike apper er:

	Kubbe rydder opp Et interaktivt spill for barn i alderen 2-5 år, hvor man hjelper Kubbe med å sortere gjenstander etter lyd, skygge, farge m.m.
	Fonemo Et memoryspill med ulike språklyder i starten, midten og slutten av ord. Den kan brukes i forhold til uttaletrening.
	Troll i Ord Eventyr, fem i antall, lest inn på ulike språk. Barna kan få estetiske og språklige opplevelser gjennom interaksjon med eventyret. Gjennom hele fortellingen kan de veksle mellom språkene. Appene passer godt for barn i alderen 3 til 7 år

	My PlayHome, Begrepstrening Utvid også med:«PlayHomeStore» (gå i butikker) og «PlaySchool» (gå på skolen)
	Se og si Let etter objekter som er på bildet. Veldig fin i forhold til begrepstrening.
	Spesielle ord Matche ordbilde og bilde Man kan legge inn ord, ordbilde og bilde selv. Begrepsforståelse.
	Lars Svein Nyhus har lansert en bokserie for småbarn som består av 5 bøker, og som alle har bevegelse som fellesnevner. Det er utviklet bok-app til serien.
	Språkkista 2 Har ord og begreper bildelagt og innlest på 25 ulike morsmål. Inneholder syv metodiske opplegg for barnehage og skole som tar utgangspunkt i en bildebank med ti hverdagstema.
	Min lille by Barnas bok "Let og finn: Min lille by" har tre flotte håndtegnede og fargelagte scener som viser bylivet på ulike tider av dagen. Oppdag mange små historier og stadig nye detaljer. Oppfølger til «Mine dyr» - appen.

4.3.5 Språkstimuleringsmaterieill

Et materiale i seg selv bidrar ikke til en god samling eller språkgruppe. Det som i stor grad bidrar til språkutvikling hos barn er **samspeillet** mellom voksne og barn, og **måten** man bruker materiale på.

Materieill barnehagene i Lørenskog skal bruke:

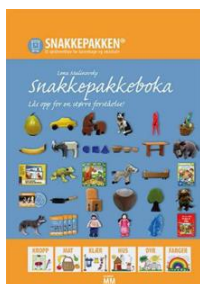
Bildematerialet

10 tema

- **Bildene fra Ord som gror kartleggingsmaterieill**

Bildene kan brukes til å lage lotto og memoryspill. Dette for å få nødvendig repetisjon og som et supplement til erfaringer med konkrete. De store bildene kan limes på plakater i forbindelse med at en har jobbet med et tema, som for eksempel klær. Da er det viktig at en skriver ordbildet under og henger opp bildene et sted der også foreldrene kan se dem. En ide kan være å alliere seg med foreldrene og få dem til å skrive ordbildet på sitt språk. Se mer om dette i Del 3 Foreldresamarbeid.

- **Snakkepakken utviklet av Lucie Fossum Ihlen og Lena Malinovskiy**

Snakkepakken er en basispakke som består av 140 gjenstander. Den benytter ideer fra flere metoder og legger vekt på at språket skal knyttes til handling. Den er lett å bruke ved at alt ligger ferdig. Det meste kan kombineres i flere ulike sammenhenger. Det er også laget ulike idehefter og CD som hjelper deg å ta i bruk gjenstandene. Veiledningsheftet inneholder 300 forslag på hvordan leker, regler, sanger, bøker, spill, eventyr, historier og fabler kan brukes ved hjelp av materialet. **Merk:** Veiledningsheftet til "Snakkepakken" og "Snakkepakken året rundt" tar utgangspunkt i nesten de samme områdene som «Ord som gror» materialet og gir et vell av ideer om hvordan en kan jobbe metodisk. Se tips www.snakkepakken.no

- **Språkposer (Marie- Louise Nyberg)/ Språkkofferter**

Språkposen er et godt hjelpemiddel for å visualisere og konkretisere begreper. En kan ha gjenstandene i temavalg, men også lære via kontraster, for eksempel stor/ liten, kald/ varm, kort/lang. Å formidle eventyr med konkrete som ligger ferdig i posen sammen med eventyret, er en annen måte. Barna aktiviseres med i språk og drama etter deres eget nivå og tempo. Posene kan være et eventyr i seg selv. De skal vekke nysgjerrighet og være spennende. De kan være laget av gull, fløyel, silkestoffer, paljetter osv. Barna følger de voksnes håndbevegelse når gjenstandene tas ut av posen idet ordet sies. Slik skapes spenning og motivasjon.

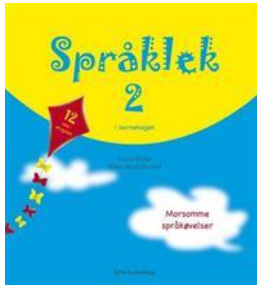
- **Språkkista utviklet av Nina Indseth Bråthen.**

I språkkista finner du konkret materiell som bilder, spill, magnetstavle, veiledningshefte og CD med sanger, rim og regler. Språkkista er bygget opp over 10 ulike tema. Alle begrepene i Språkkista er oversatt til 11 ulike språk: Engelsk, polsk, vietnamesisk, tyrkisk, russisk, arabisk, urdu, farsi (persisk), sorani (kurdisk), tamil, og somali. Det finnes også en **Språkkista App** hvor du finner ord og begreper bildelagt og innlest på 20 ulike språk. I tillegg gir appen mulighet for individuell tilpasning, slik at du kan utvikle ditt eget begrepsbibliotek.

- **Språklek 1 av Carin Rydja og Ellen Heidi Strand**

Lagt opp som et ti- ukers program. Passer for barn mellom to og fem til seks år. Boka inneholder sanger, regler og bilder som hjelper til med å konkretisere. Boka kan brukes systematisk i perioder eller fungere som en idebank.

- **Språklek 2 av Carin Rydja og Ellen Heidi Strand**

Lagt opp som et tolv ukers program. Passer best for barn mellom fem og syv år. Boka inneholder sanger, regler og bilder som hjelper til med å konkretisere. Boka kan brukes systematisk i perioder eller fungere som en idebank.

- **Språklek med eventyr av Carin Rydja og Ellen Heidi Strand**

Inneholder opplegg til 13 forskjellige eventyr. Bakerst i boka finner man bilder som illustrerer og konkretiserer eventyrene.

Faglitteratur

«Inkluderende språkfelleskap i barnehagen» av Katrine Giæver: Tips til inkluderende måter å arbeide med språklæring på.

«Språkgleder i barnehagen» av Herdis Palsdottir: Kan fungere som en idebank i det daglige arbeide med språk.

4.4 Arbeid med språk i førskolegrupper

Arbeid med lese – og skrive forberedende språkstimulering er anbefalt som et bindeledd mellom barnehage og skole. Foreldre skal informeres om innholdet i førskolegrupper i barnehagen, da det er viktig med støtte fra foreldrene i dette arbeidet.

Frost, J. og Lønnegaard, A. (2004) har utviklet materialet «Språkleker», som har gode, konkrete aktiviteter til førskolegrupper. Det poengteres at det er viktig å styrke barnas auditive oppmerksomhet, og språklekene begynner derfor med aktiviteter som stimulerer den auditive sansen. I øvingsopplegget finner en språkleker på følgende seks nivåer: 1. Regler, 2. Rim, 3. Setninger, 4. Ord, 5. Stavelser og 6. Enkeltlyder. Språklekene er bygd opp som ei trapp, der nederste trinn må mestres før en går videre opp til neste trinn. For å bli leseklar må barna gå de ulike trinnene i «leseklartrappa».

Språklige aktiviteter førskolegrupper bør inneholde:

Språklig bevissthetstrening

- lese og lære rim og regler med fokus på rytme og rim
- tøyse med språket
- lære om setninger og ord
- klappe stavelser i f.eks navn
- lære om lydene (fonemene)
- lytte ut første lyd i ord
- finne ord som begynner med samme lyd

Pseudoskriving

- lekeskriving
- tegne, få bevissthet om skriveretningen
- skrive navnet sitt
- finmotorisk trening, bl.a. blyantgrep
- skrive/tegnemateriell skal være lett tilgjengelig

Muntlig

- rim, regler og ellinger
- ta i mot og utføre beskjeder
- sangleker
- dramatisering
- samtale barn/barn, barn/voksen

Lesestimulering

- øve opp konsentrasjon ved å lese mye for barna
- pseudolesing (lese logoer)
- «lese» bilder
- skape nysgjerrighet rundt bøker, bilder og bokstaver

- se i billedbøker – bruke undring og nysgjerrighet - «hva handler det om tror du?», «hva kommer til å skje nå da?»
- høytlesing (gjerne fortsettelsesbøker) og samtale rundt innholdet
- øke ordforråd, forståelse og gi forkunnskaper gjennom temaarbeid.
- dramatisering av eventyr
- lage fortellinger med flanellograf/app på nettbrett e.a.
- visuelle bilder av bokstaver og tall
- IKT/Digitale verktøy som nettbrett og datamaskin
- Jobbe med **begreper som man vet at barna vil møte på skolen**. (F.eks. sirkel og ikke runding)

Forslag til aktiviteter finnes i «Språklek 2». En nyttig link kan være Språklekene på nettsiden [Den første lese og skriveopplæringen](#). Ellers har Trampoline aktivitetshefte leseforberedende aktiviteter.

Kilder

- Alfheim, I. og Fodstad, C.D. (2014) *Skal vi leke en bok?* Oslo: Universitetsforlaget
- Aukrust, V.G. (2005) *Tidlig språkstimulering og livslang læring – en kunnskapsoversikt Rapport*, Universitetet i Oslo
- Brostrøm, S., Jensen de Lopez, K. og Løntoft, J. (2013) *Dialogisk lesing i teori og praksis* Pedagogisk forum
- Bråthen, N. I. (2012) *Språkkista – praktisk språkstimulering i barnehagen* GAN Aschehoug
- Cummins, J. (1984) *Bilingualism and special education: Issues in assessment and pedagogy* Pro-Ed.
- European Centre for Modern Languages (2015) <http://www.ecml.at/>
- Elsbak, L. og Valle, A.M. (2000) *Språksprell-metodiske språkleker for 4-6 åringer*. Oslo: Gyldendal
- Espenakk, U. m.fl. (2007) *Språkveilederen* Bredtvet Kompetansesenter
- Espenakk, U., Horn, E. og Færevaa, M.K. (2011) *TRAS-boken* Lesesenteret i Stavanger
- Frost, J. og Lønnegaard, A. (2004) *Sproglege- til styrkelse af sproglig bevidsthed (teoridel)* Dansk psykologisk forlag
- Frost, J. og Lønnegaard, A. (2008) *Språkleker (praktisk del)* Oslo: Universitetsforlaget
- Giæver, K. (2014) «Inkluderende språkfelleskap i barnehagen», Bergen: Fagbokforlaget
- Gjervan, M., Andersen, C.E. og Bleka, M. (2006) *Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*, Oslo: Cappelen Akademisk forlag
- Hagtvet, B.E. (2004) *Språkstimulering: tale og skrift i førskolealderen* Cappelen Akademiske forlag
- Hoel, T. (2007) *Bok i bruk i barnehagen* Lesesenteret
- Hoel, T., Bråthen, L.B. og Kaasa, M. (2008) *Les for meg, pliiis! - om barn, litteratur og språk ABM-utvikling*
- Kanstad, G. (2015) *Grunnskole, «kebab-norsk» og sånn....Erre så nøye`a?* Artikkel i Psykologi i kommunen 6/2015
- Kibsgaard, S. (2009) *Norsk som andrespråk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kulbrandsstad L.I. (2007) *Lesing i utvikling* Bergen: Fagbokforlaget

Kunnskapsdepartementet (2011) [Temahefte om språklig og kulturelt mangfold](#)

Kunnskapsdepartementet (2009) [Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen](#)

Kunnskapsdepartementet (2006) [Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver](#)

[Kvalitet i barnehage og skole, strategisk plan 2015-2026](#)

Ladberg, G. (1995) *Barn med flere språk-om flerspråklighet i førskolealderen*
Gyldendal Norsk Forlag

Lyster, S. og Tingleff, H. (1999) *Informasjonshefte om språkverkstedet: et spill- og verkstedmateriell for språklig bevissthetsarbeid* Tingleff forlag

Lyster, S. Horn, E. og Rygvold, A. (2010) *Ordforråd og ordforrådsutvikling hos norske barn og unge* Artikkel i Spesialpedagogikk 09/2010

[Lesesenteret i Stavanger](#)

[Lov om barnehager](#)

[Meld. til Stortinget nr. 24 \(2012-2013\) Framtidens barnehage](#)

[Meld. St. 19 \(2015–2016\) Tid for lek og læring — Bedre innhold i barnehagen](#)

[NOU \(2010\) Mangfold og mestring – Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet](#)

Nyberg, M.L. (1998) *Den magiske språkpose. Sprogstimulering af tosprogede børn*
P.Haases & Søns Forlag as

Sandvik, M. og Spurkland, M. (2012) *Lær meg norsk før skolestart* Cappelen Damm

Statped.no (2014) "Spesifikke språkvansker" Fagområde språk/tale
<http://www.statped.no/Tema/Sprak/Spesifikke-sprakvansker/>

Statped.no (2011) "Fakta om språkvansker og spesifikke språkvansker" Fagområde språk/tale <http://www.statped.no/Tema/Sprak/Spesifikke-sprakvansker/Sprakvansker-og-spesifikke-sprakvansker/>

[St.meld. 41\(2008-2009\) Kvalitet i barnehage](#)

[Utdanningsdirektoratet \(2006\) Barn i flerspråklige familier. Veiledning til foreldre og ansatte i barnehager og helsestasjoner](#)

Utdanningsdirektoratet (2013) Veileder: [Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat](#)

Utdanningsdirektoratet (2014) Veileder: [Språk og språkmiljø – refleksjonsverktøy](#) Wagner, Å. K. (2014) *Å ikke prioritere norsk i barnehagen er uansvarlig* Artikkel på lesesenteret.no

Aktuelle nettsider

[Senter for IKT i utdanningen](#)

[Troll i ord – eventyrlig språkopplæring](#)

[Snakkepakken](#)

[Synteserapporten om skandinavisk forskning om barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006 - 2014](#)

[Lesesenteret i Stavanger](#)

[Et løft for lesing og skriving](#)

[Tema morsmål](#)

[Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring](#)

[Det flerspråklige bibliotek](#)

[«Ord som gror - Les og skriv»](#)

Del 5 Kartleggingsmateriell og skjema

KOPIORIGINALER

Vedlegg 1: Årshjul

Vedlegg 2: Innhold i samling

Vedlegg 3: Utlån av bøker til foreldre

Vedlegg 4: Registreringsskjema til kartlegging av norskspråklig kompetanse

Vedlegg 5: Bildematerialet til registreringsskjema «Ord som gror» (16 ark) og norsk med tegnstøtte (10 ark)

Vedlegg 6: Bildematerialet uten farger til aktiviteter A3 (8 ark)

ÅRSHJUL Ord som gror – lek og lær

Språkstimuleringsarbeidet i barnehagen sikres ved følgende tiltak:

August/ september	- Mulighet for å søke om midler til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder. I denne søknaden kan man blant annet søke om: Migrasjonspedagog som en ressurs til veiledning og inspirasjon for å drive språkgrupper, og/eller som en ressurs på personalmøter e.l., i forhold til språkarbeid og flerkulturelt arbeid generelt. Det er migrasjonspedagog(ene) som har ansvar for å sende ut søknadskjema til alle barnehagene i august, samt behandle søknadene. - Språkstimuleringsarbeidet synliggjøres i barnehagens årsplan og kvalitetssikres gjennom regelmessig evaluering
September	- Det holdes Språkforum for språkansvarlige i barnehagen, med representanter fra PPK og migrasjonspedagog(ene). (I midten av september). Det er migrasjonspedagogene som har ansvar for å innkalle til Språkforum. Hensikten er erfaringsveksling og kursing av språkansvarlige. - Hver barnehage har/velger en språkansvarlig. Vedkommende skal, sammen med barnehagens ledelse, ha ansvaret for å organisere både det formelle- og det uformelle språkarbeidet. Deltakelse på Språkforum, koordinering og inspirasjon til barnehagemiljøet vil være viktige oppgaver for den språkansvarlige. Migrasjonspedagog(ene) kan bistå språkansvarlig ved behov. - Kartlegging av språknivå. Alle de aktuelle barna som skal være med i språkgrupper kartlegges med kartleggingsmaterialet som finnes i «Ord som gror- lek og lær» permen.
September/ oktober	- Det holdes innføringskurs i «Ord som gror- lek og lær» for nytilsatte og for de som ønsker å «friske opp» kunnskapen. - Det er opprettet språkgrupper for de barna som trenger det. Gruppene er satt sammen ut fra barnas språklige nivå og er ukeplanfestet.
Oktober til juni	Fokus på det uformelle språkarbeidet opprettholdes, og arbeid med språkgrupper fortsetter ukentlig. Migrasjonspedagog(ene) bidrar med veiledning etter behov.
Januar	- Mulighet for å søke midler til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder. Det er migrasjonspedagogen som har ansvaret for å sende ut søknadskjema til alle barnehagene i januar, samt behandle søknadene. Se august/september for hva det kan søkes om. - Språkstimuleringsarbeidet synliggjøres i barnehagens virksomhetsplan og kvalitet sikres gjennom regelmessig evaluering.
Februar	Det holdes Språkforum for språkansvarlige i barnehagen, med representanter fra PPK og migrasjonspedagog(ene) (I starten av februar). Brukes til erfaringsveksling og kursing av språkansvarlige.
April/ Mai	- Kartlegging av språknivå. Kartlegge de samme barna som har vært i språkgrupper, og som ble kartlagt i september. Dette for å se effekten av det totale språkarbeidet. - Det holdes Språkforum for språkansvarlige i barnehagen, med representanter fra PPK og migrasjonspedagog(ene) (I slutten av mai). Erfaringsveksling og kursing av språkansvarlige.

Navn/Alder:	TEMA:
Gruppe/ antall:	Nøkkelbegrep:
Dato:	
Tidspunkt/ varighet:	Materiell:
Leder av samlingen:	

Innhold i samling* Skjemaet er ment å være til inspirasjon, og alle punktene brukes ikke i en og samme samling. Det å evaluere en samling gir svært viktig informasjon til bruk i videre språkarbeid med barna.

Hva?	Hvorfor?
Begynnersang:	Starte samlingen med samme sang hver gang. Skape en god og trygg ramme og et signal på at vi er i gang.
Presentasjon av begrep (språkposen)	Øve inn begreper Visualisere, forsterke begrepene
Språklek med de samme begrepene, barna er aktive:	Gjentagelse Bruke ulike sanser
Sanger:	Stimulere rim og rytme oppfatning Språklig bevissthet
Rim/regler:	Språklig bevissthet Språkforståelse Leke med rytmen i ord. Rim. Trene fonologisk bevissthet. Bevissthet om lydene i språket- Hvordan høres ordene ut?
Eventyr/historier/bøker/dramatisering:	Språkforståelse Oppmerksomhet Bli glad i bøker. Kunne holde oppmerksomheten hele historien. Lytt, forstå sammenhenger og følge en historie med en begynnelse, innhold og avslutning.
Leker/bevegelser/sanselek	Være aktiv med hele kroppen Bruke ulike sanser Gjentagelse,
Skattekiste, en eske som inneholder spennende småting.	Samtale, øve på å lytte Barna velger en ting, deretter brukes disse til en liten samtale.
Avslutningssang:	Avslutte likt hver gang. Skape en god ramme. Alle vet når samlingen er over.

Evaluering av språksamling

Hvem er aktivt med?

Hvilke begrep kan barna:

Hvilke begrep er vanskelige:

Hvem reagerer adekvat på instruksjon?

Språkforståelse:

Tale:

Respons/ oppmerksomhet:

KONTRAKT FOR UTLÅN AV BØKER IBARNEHAGE

Barnets navn

- Før du begynner å låne bøker i barnehagen, må du lese gjennom dette og signere på kontrakten.
- Du kan låne 2 bøker av gangen.
- Husk å kvittere for bøkene i låneboka når du låner, så vet vi hvor boken er på besøk, og kvitter inn når du leverer tilbake.
- Er du uheldig å ødelegge boka eller miste den, må boka erstattes.
- Husk å behandle boken som om den var din.
- Du må love å kose deg med boka og nyte dens innhold og del gjerne innholdet med flere.

Dato og underskrift

UTLÅNSOVERSIKT

Navn:

Avdeling:

DATO	SIGNERING	TILBAKELEVERT DATO + SIGN.
TITTEL:		
TITTEL:		

DATO	SIGNERING	TILBAKELEVERT DATO + SIGN.
TITTEL:		
TITTEL:		

DATO	SIGNERING	TILBAKELEVERT DATO + SIGN.
TITTEL:		
TITTEL:		

DATO	SIGNERING	TILBAKELEVERT DATO + SIGN.
TITTEL:		
TITTEL:		

Les bøker for barnet ditt – eller snakk om bildene.

- Å lese bøker sammen er en nydelig måte til å hjelpe barnet ditt å lære å snakke!
- Finn et stille sted, skru av TV og radio.
- Snakk om bildene.
- Gi dere god tid, så barnet har tid til å reagere.
- Ikke press barnet til å benevne bildene, men gjør barnet det, gi barnet ros, og gjenta ordene som barnet forsøker å si.
- Ikke les lenge. Små barn mister konsentrasjonen fort, så det er bedre å lese ofte men kort.
- Les samme bøker om og om igjen.
- La flere voksne lese for barnet.
- Besøk biblioteket.

HUSK!

Du lærer ikke ditt barn å lese, men å hjelpe til med ditt barns språkutvikling.

OPPVEKST OG UTDANNING

Hasselveien 6, Postboks 304, 1471 Lørenskog
Telefon: 67 93 40 00 Faks: 67 93 40 01
postmottak@lorenskog.kommune.no
www.lorenskog.kommune.no